

PAG-AKDA AT PAGKABATA: Ang Namamayaning Tunguhin at Estetika sa Panitikang Pambata ng Pilipinas

■ **EUGENE Y. EVASCO**

Si Eugene Y. Evasco ay nagtapos ng BA Araling Pilipino (magna cum laude), MA Filipino: Malikhaing Pagsulat, at Ph.D. Filipino: Malikhaing Pagsulat sa Unibersidad ng Pilipinas, Diliman. May-akda siya ng mahigit tatlumpung (30) aklat pambata na inilathala ng Adarna House, Anvil, Lampara Books, at LG&M (imprint ng Vibal). Kasamang patnugot siya ng *Tabi-tabi sa Pagsasantabi: Kritikal na Tala ng mga Lesbiana at Bakla sa Wika, Kultura, at Panitikan* (University of the Philippines Press, 2003), isang aklat ng pagsusuri ukol sa kultura, wika, at sining ng mga lesbiana at bakla sa Pilipinas. Kasamang patnugot din siya ng kauna-unahang antolohiya ng mga maikling kuwentong pangkabataan, ang *Bagets: An Anthology of Young Adult Fiction* (University of the Philippines Press, 2006). Ang kaniyang mga akda ay nakatanggap ng mga pambansang gawad tulad ng 2002 Pilar Perez Medallion, 2002 Gawad Chanselor, at ang National Book Award para sa *Anina ng mga Alon* (Adarna House, 2002). Naging finalist din ang *Baha!* sa National Book Award para sa panitikang pambata noong 2005. Labindalawang ulit siyang ginawaran ng prestihiyosong pagkilala ng Palanca para sa tula, tulang pambata, maikling kathang pambata, at sanaysay. Napabilang siya sa Palanca Hall of Fame noong 2009. Naging Makata ng Taon siya noong 2000 para sa tulang *Kilometro Zero* sa taguyod ng Komisyon ng Wikang Filipino. Ang mga aklat niyang *Federico* (Adarna House, 1997) at *Rizaldy* (LG & M, 2011) ay kapwa Grand Prize sa PBBY-Salanga Writer's Prize. Kinilala rin ang kaniyang koleksiyon ng mga sanaysay sa 2004 Writer's Prize ng National Commission for Culture and the Arts.

Nalathala sa mga refereed journal tulad ng *Diliman Review*, *Philippine Humanities Review*, *Humanities*

Diliman, at *Daluyan* ang kaniyang mga pananaliksik at malikhaing akda. Punong patnugot siya ng *Lagda*, ang refereed journal ng Departamento ng Filipino at Panitikan ng Pilipinas. Kasamang may-akda siya ng limang textbook sa kolehiyo ukol sa komunikasyon, malikhaing pagsulat, ideya at estilo, at panitikang pambata na inilathala ng Rex Bookstore noong 2001. Ang kaniyang pananaliksik para sa programang gradwado na "Mga Saranggola sa Tagulan: Ang Poetika at Estetika ng Pag-akda para sa mga Bata" ay itinanghal bilang Pinakamahusay na Disertasyon ng Kolehiyo ng Arte at Literatura noong Abril 2007.

Nagsilbi siya bilang Katuwang na Tagapangulo mula Hunyo 2006 hanggang Mayo 2007 sa Departamento ng Filipino at Panitikan ng Pilipinas. Pinagkalooban din siya ng Federico Aguilar Alcuaz Professorial Chair noong 2002-2003 at 2007 UP Creative Works Grant. University Artist II siya mula 2009-2011 at nabigyan ng UP Centennial Faculty Grant noong 2009 at ng UP Centennial Professorial Chair noong 2011. Nakapagbasa na rin siya sa mga pambansang kumperensiya upang talakayin ang malikhaing pagsulat, diskursong pangkasarian, panitikang-bayan, at panitikang pambata. Kasalukuyan niyang inihahanda ang kaniyang aklat ng mga kritisismo sa panitikang pambata sa Pilipinas.

ABSTRACT

This is a preliminary study of the aesthetics of Philippine children's literature. It also discusses the challenges of children's literature in the country as a legacy of our colonial history. Using socio-historical criticism as framework, this study also explores the problems and challenges of a mainstream, capitalist, and colonial production of children's literature. This paper also discusses the representation of childhood and the corresponding role of children's texts and texts for children. In the end, the paper presents concrete recommendations regarding aesthetics of children's literature according to the needs of the nation and the readers.

Keywords: childhood, children's literature, aesthetics , children's poetry, picture books, literary conventions, literary criticism

Sa kasalukuyan, pinakamaunlad na anyo ng panitikang Filipino ang mga akdang pambata. May simplistikong paniniwalang maunlad ito dahil maraming bata sa bansa. Bawat taon, maraming sanggol ang isinisilang na magiging potensiyal na mambabasa ng mga aklat. Gayunpaman, nanatiling

problema sa lipunan ang kultura ng pagbabasa at ang makalikha ng henerasyon ng mga mambabasa ng akdang Filipino. Dagdag pa, suliranin din ang makipagtagisan sa mga banyagang babasahin; ang pagdagsa sa bansa ng mga sekunda manong aklat at ng mga *remainder* (bagsak-presyong aklat dahil sa sobrang imprenta o mabagal na benta); at ang mataas na presyo ng mga mainam at de-kalibreng aklat na lokal. Tunay ngang may pag-unlad na ang panitikang pambata sa Pilipinas sa larangan ng mga tumatangkilik, sa pag-usbong ng mga uri, sa antas ng kahusayan ng mga manunulat at ilustrador, at maging sa ambag ng teknolohiya sa pagguhit at pagkakalimbag, kung ikukumpara ito sa produksiyon noong dekada 1970 at 1980. May mga tiyak na palimbagang naglalathala ng mga aklat pambata. Dumarami na ang mga aklat pambatang nailalathala bawat taon. Patuloy na nagiging propesyonal at establisado ang mga pamantayan sa pagsulat, pagguhit, at maging ang pag-aaral at pagsusuri ng mga panitikan para sa bata. Nailalahok na ang panitikang pambata sa akademikong pag-aaral at pagtuturo; bahagi na rin ito sa mga prestihiyosong paligsahan.

Layon ng sanaysay na ito na makapaglatag ng mga mungkahi ng Filipino at makabagong estetika sa panitikang pambata, lalo pa't ang anyong ito'y pamana ng kolonisasyon at edukasyong banyaga sa ating lipunan. Idagdag pa ang namamayaning suliranin ng komersiyal na paglalathala na salik sa produksiyon ng paulit-ulit, de-kahon, at mahinang uri ng muling-pagsasalaysay at orihinal na pagkukuwento.

Mga Hamon sa Produksiyon ng Panitikan para sa Bata

Sa sanaysay ni Karen Coats (2001), inilatag niya ang mga suliraning kinahaharap ng panitikang pambata sa pangkalahatan. Napansin niyang dinudulog ang anyong ito bilang categoryang popular o sa categoryang pedagohikal. Naisasantabi tuloy ang pagsipat dito bilang anyong pampanitikan, kung kaya hindi ito nalalapatan ng mga kritikal na lente sa pagsusuri at pagpapahalaga. Napuna rin niyang dahil itinuturing na mababang uri at di sineseryoso ang panitikang pambata, nalilimita ang pagsusuri nito sa larangan ng agham panlipunan ng edukasyon at ng *librarianship*. Hindi rin niya masisi ang ganitong katotohanan dahil sa laganap na *cross-marketing* ng mga produkto mula sa mga aklat pambata. Dagdag pa rito, ang panunuri sa panitikang pambata ay laging nakatuon sa usapin ng pagiging akma nito sa mga mambabasa (age appropriateness). Nadodominahan din ng dating (affect) ang mga aklat pambata kaya para kay Coats ay mahirap itong madekonstrakta o kritikal na masuri. Halimbawa niya rito ang tekstong binasa ng mapagmahal na magulang o kamag-anak.

Ganito rin ang lumulutang na suliranin sa panitikang pambata sa Pilipinas, partikular na sa mainstream o komersiyal na panitikang pambata. Natukoy ni Albina Peczon-Fernandez na kapitalismo ang namamayaning moda ng produksiyon sa larangang ito. Itinuturing itong negosyo at tubo ang motibasyon sa paglalathala (Peczon-Fernandez 1993, 50). Dagdag pa sa suliranin ang kolonyal na mentalidad ng mga Filipinong mambabasa at ang maliit ang market ng panitikang pambata dahil sa kahirapan (Peczon-Fernandez 1993, 50 at dela Cruz 1993, 10). Nagkasundo ang dalawang kritiko sa pagtukoy na mura at kaakit-akit ang produkto mula sa Kanluran dulot ng superyor na teknolohiya, *highly-trained* o propesyonal na manggagawa, at dami ng produksiyon. Samantala, hindi *competitive* ang produkto at mababa ang uri ng publikasyon sa Pilipinas (Peczon-Fernandez 1993, 50 at dela Cruz 1993, 11). Para sa kapakanan ng kapitalista o ng prodyuser ng mga aklat pambata ang produksiyon ng mga aklat. Labag ito sa alituntunin na para nga sa bata ang aklat pambata. Ani Peczon-Fernandez, “ang hinahapag sa karamihan ng mga batang mambabasa ay mga produktong galing sa utak ng kanilang katunggaling uri sa lipunan...Ang ugaling masunurin, mapagkumbaba, at matiisin ay siyang kailangan ng kapitalismo. Kapag matuto ng mga ganitong katangian ang mga anak ng uring manggagawa, sila’y magiging kapaki-pakinabang sa kapitalista” (52).

Usapin ng kapangyarihan ang pinag-ugatan ng mga suliraning ito. Totoong nagagamit, malay man o hindi, ang panitikang pambata sa pagpapanatili ng umiiral na istruktura ng lipunan. Gayunpaman, hamon ang gamitin ang mga aklat pambata para sa pagbabagong panlipunan at pasukan ito ng mga dalumat na kontra-ideolohiya o kontra-gahum (55).

Ang Batang Filipino bilang Tiyak na Mambabasa

Tinukoy ni Ma. Elena Paterno ang panitikang pambata bilang katangitanging panitikang *audience-oriented*. Bukod sa katangian at kalikasang ito, nabanggit sa sanaysay ni Maria Nikolajeva (2006, 146-147) ang *dual audience* o *dual address* sa panitikang pambata. Pangunahin man itong nilikha para sa bata, isinaalang-alang din ang matatanda bilang audience at market nito. Kailangang tugunan ng manlilikha ng aklat pambata ang kapwa bata at matanda. Wala naman talagang pinipiling edad ang mga aklat pambata, lalo na ngayong nauuso ang mga *cross-over* na paglalathala sa Inglatera at Estados Unidos. Halimbawa’y nauuso na ang konsepto ng aklat pambata para sa matanda (e.g., *The Curious Incident of the Dog in the Night-Time* ni Mark Haddon, *How I Live Now* ni Meg Rosoff, *The Black Book of Colours* nina Menena Cottin at Rosana Faria at ang *Go the F**k to Sleep* ni Adam Mansbach at Ricardo Cortes) o aklat pangmatanda para sa bata (e.g.

Life of Pi ni Yann Martel at *Vernon God Little* ni DBC Pierre).¹ Maraming matatanda ang nararahuyo sa pagbabasa ng aklat pambata; marami ring mga batang naaakit sa pagbabasa ng mga aklat pangmatanda.² May mga akdang pangmatanda ang inampon ng mga bata bilang kanilang panitikan, lalo pa kung ang akdang ito ay itinakda bilang babasahin sa paaralan. Ngunit laging pakaisipin na ang kathang pambata ay pangunahing isinulat para sa mga bata. Ibig sabihin, tumutugon dapat ito sa interes, pangangailangan, at kapasidad sa pagbabasa ng mga bata.

Sa pag-aaral ng sikolohiya ng bata, maaaring mapag-alaman ang mga interes at hilig ng bata. Magiging giya ito sa pagsusulat. Sa aklat na *Literature-Based Reading Programs* ni Lina Diaz-de Rivera, inihanay niya ang mga pangangailangan ng bata na halaw sa “hierarchy of needs” ni Abraham Maslow: “ang pangangailangang materyal, ang magmahal at mahalina, ang makalahok sa grupo (e.g., pamilya, barkada, komunidad, bansa), ang makaalam, ang may mapagtagumpayan, ang pangangailangan sa kagandahan at kaayusan, at ang makapaglaro” (Diaz-de Rivera 1997, 66-78).

Ang pangangailangan at kapasidad ng batang 3-12 ay lubhang naiiba sa mga batang may edad 13-18. Sa paghubog at pagpapaunlad ng mga batang nasa edad 3-12, mas nabibigyang-pansin ang paghubog ng malusog na ugnayang pampamilya. Mangyari, nakaugat ang kanilang mga pamumuhay at pag-unlad sa pamilya. Ang kanilang pangangailangang espiritwal, mental, sosyal, at emosyonal ay katuwang sa sariling paglinang sa pamamagitan ng pagdedesisyon at pag-iisip. Samantala, ang mga batang edad 13-18 (kilala bilang young adult) ay panahon ng maraming nakakaimpluwensiya sa bata—magulang, kaibigan, mass media, babasahin, guro, at ilan pang institusyon tulad ng simbahan at pamahalaan. Gayunpaman, nasa kanilang sariling pagpapasiya ang paghubog ng sarili tulad ng paglinang ng kakayahan at pagpili ng magiging karera sa hinaharap.

Dahil dito, may klasipikasyon ang kathang pambata batay sa kakayahan ng mambabasa: (1) kathang binabasa o isinasalaysay ng mas nakatatanda (tulad ng magulang, guro, tagapag-alaga) sa mga bata, (2) kathang walang mga titik o salita kundi mga ilustrasyon (wordless books), (3) kathang binabasa nang mag-isa ng bata na may kalakip na ilustrasyon, at (4) kathang binabasang mag-isa nang bata na walang ilustrasyon at may masalimuot na banghay, istruktura ng mga pangungusap, at malawak ang talasalitaang ginagamit.

Maaaring ibigay ng manunulat ang mga gusto at hilig na babasahin ng mga bata. Madadaan sa pananaliksik at mga pagtatanong kung anu-ano ang mga aklat ang bumbenta sa mga bookstore o kaya’y anu-ano ang aklat na laging hinihiram sa aklatan. Laging payo ang sumulat ng katha ukol sa tunay na ginagawa at gusto ng mga bata. Pero mas mahalagang ibigay sa mga bata

ang mga dapat nilang mabasa. Wala naman talagang unibersal na konsepto ng pagkabata. Mas tiyak sabihing mayroong namamayaning (dominant) konsepto ng pagkabata. Ang mga bata sa Pilipinas ay ibang-iba sa mga bata sa Estados Unidos o sa Pransiya. At sa kasamaang palad, ang pagkabatang Europeo at Amerikano ang namamayani sa mga pag-aaral ukol sa pagkabata kung kaya ang nabanggit ang nagiging pandaigdigang modelo.³ May mga unibersal mang karanasan sa pagkabata batay sa biolohikal na pag-unlad, ngunit lagi itong nag-iiba batay sa karanasang kultural, pangkasaysayan, pang-ekonomiya, panlipunan, atbp.

Sa kaso ng ating bansa, ang makaranas ng pagkabata ay pribelihiyo para sa nakararami. Sinasabing maagang tumanda ang mga bata sa bansa. Minsa’y wala pang pagkakaiba sa pagitan ng bata at matanda. Kaya madalas, isinasabak na kaagad ang bata sa paggawa para makaraos sa pang-araw-araw na pamumuhay ang pamilya. Maaari namang hinahayaan silang humawak ng baril para sa digmaan, ginagawang pambayad-utang, naisasama sa iisang piitan kasama ng matatandang bilanggo, o kaya’y nasasabak sa mga delikadong trabaho gaya ng muro-ami, pagiging alipin, at pagbebenta ng sariling katawan. Sa katunayan, naidetalye ni Amaryllis T. Torres (2011) ang malalagim na karanasan ng mga batang Filipinong manggagawa gaya ng mga batang manggagawa sa agrikultura, batang kasambahay, pagkakalakal ng mga bata, at mga batang minero.⁴ Kung gayon, dapat isakonteksto at tugunan ng mga manlilikha ng panitikang pambata ang pangangailangan ng mga batang Filipino.

Sino ang bata at sino ang batang Filipino? Sa pangkalahatang kahulugan, itinakda ng United Nations Convention on the Rights of the Child na ang bata ay “sinumang nilalang na may edad 18 pababa.” Ipinagtibay ito bilang internasyonal na batas noong ika-20 ng Nobyembre, 1989 at ginagamit ng mga lipunang lumahok sa kombensiyong ito. Sa Pilipinas, iniuugnay ang depinisiyong ito lalo na sa mga tungkulin at patakarang legal—mga menor de edad ang bansag sa mga ito na limitado ang kilos tulad sa paggawa o pagtatrababaho at pagpapakasal.

Tinalakay ni Carmen Enrile Santiago ang tradisyonal na paglalarawan sa batang Filipino. Sa pagsusuri ng naturang pag-aaral, masasabing ang batang ito ay ang ideal na pinalalaki sa mga rural na lugar o sa mga probinsiya sa Luzon. Nabanggit ni Rodolfo Bulatao (sipi kay Santiago 1987, 26) ang mga dahilan kung bakit nag-aanak nang marami ang isang pamilya sa bansa: para magkaroon ng katuwang sa mga gawaing bahay; para mag-alaga ng mga kapatid o kamag-anak; para magkaroon ng dagdag na kita pagdating ng araw; pagkakaroon ng seguridad sa pagtanda ng magulang; para maipagpatuloy ang pangalan o ang lahi; at pagkakaroon ng pagtakas sa hirap ng buhay sa pamamagitan ng pakikipaglaro ng nakatatanda sa kanilang

supling. Sa mga dahilang ito, natukoy naman ni F. Landa Jocano kung bakit nga ba nag-aanak nang marami. Ito’y ang paniniwalang ang pagkakaroon ng mga anak ang dahilan sa pagpapatibay sa ugnayan ng mag-asawa (sipi kay Santiago 1987: 26). Ganito rin ang sinasabi ng salawikain tungkol sa silbi ng bata para magkaroon ng katuparan ang pagsasama ng dalawang tao: “Ang bata ang tanikalang nagbibigkis sa lalaki at babae” at “Ang bata ay kaloob ng Diyos sa mag-asawa.” Sa mga dahilang ito mauugat kung bakit naging bayan ng mga bata ang Pilipinas.

Dagdag pa sa pag-aaral ni Santiago ang paglalarawan sa pagpapahalaga ng magulang sa kaniyang anak bago pa man ito iluwal tulad ng mga paniniwala sa paglililihi, pangangalaga ng sanggol, nutrisyon ng bata, at pagpapasuso. Mahalaga sa talakay ang pagtukoy sa pamamaraan ng pagpapalaki ng bata. Pinalalaki ang mga batang Filipino bilang tagasunod sa mga patakaran ng nakatatanda; hindi rin hinahayaan ang mga bata bilang nag-iisip na indibidwal. Pinahahalagahan ng pamilyang Filipino ang pagiging masunurin ang mga anak o bata. “Bihirang napakikinggan ang mga bata,” batay sa pag-aaral. Dagdag pa, sinasanay rin ng nakatatanda ang mga batang Filipino na supilin at isantabi ang kanilang saloobin. Bawal sa lipunang Filipino ang pagdadabog at mas katanggap-tanggap ang pagtatampo, sakaling may nararamdamang masama ang bata sa mga utos at pakikitungo ng matatanda. Napansin din sa pag-aaral ang pilosopiya na hindi palalakin sa layaw at luho ang mga bata. Maiuugat ang ganitong praktika sa tula ni Balagtas: “ang laki sa layaw, karaniwang hubad/sa bait at muni’t sa hatol ay salat/masaklap na bunga ng maling paglingap/habag ng magulang sa irog na anak.”

Mahalaga ring suriin ang Asyano at Filipinong pilosopiya kaugnay sa panlipunang pakikitungo sa mga bata. May mataas na pagpapahalaga ang mga Tsino sa mga bata. Maliit man ang bata, itinuturing nila itong isang buong tao. “Munti man ang maya, kompleto naman ang lamang-loob.” Mamasal din sa kanilang pilosopiya ang panlipunang tungkulin sa pagpapalaki ng bata, “Isang henerasyon ang nagtatanim ng mga puno; ang susunod nama’y makikinabang sa lilim nito.” Ganito rin ang kanilang pilosopiya sa pagkakaroon ng anak: “Kung magpapalano para sa isang taon, magtanim ng binhi. Kung para sa sampung taon, magtanim ng puno. Kung para sa sandaang taon, magkaroon ng anak” (sipi kay Gupta 1997, 6). Sa Pilipinas, bukal ng ligaya ang isang bata. “Sa mga walang batang tahanan, tila walang kaligayahan,” sabi ng isang salawikain. Dagdag pa, “Ang bahay na walang bata ay tulad ng sementeryo.” Positibong imahen ang ikinakabit sa bata, “Ang mga bata’y nagsasabi ng katotohanan” at “Pinipintasan dahil sa kaliitan, Siya naman ang hari ng kabahayan.”

Yaman at hiyas ang bata batay sa sumusunod na salawikain: “Ang mga bata ang yaman ng mahihirap” at “Ang mga bata ang tunay na yaman ng pamilya.”

Maging sa bugtong na ito na pumapaksa sa bata: "Acoi nagtanem ng sile/sa tabe nang catre/ang idinileg coi, pure/ang ibinungay diamante." May salawikain din na binibigyang-katwiran ang pamamalo: "Hindi ka makatatagpo ng mabuting bata na hindi man lang napapalo" at "Anak na di paluhain,/Ina ang patatangisin." Maging ang halaga ng pagdidisiplina sa mga unang taon ng pagkabata: "Ang kahoy hanggang malambot/ madali ang pag-aayos/kung tumigas na't tumayog/mahirap na ang paghutok." Ang pagdidisiplinang ito ay kaugnay din ng mataas na pagpapahalaga ng mga Filipino sa pagkakaroon ng edad. Inihahalintulad ito sa pagkakaroon din ng kaalaman at karunungan. Kaya "anumang gawin ng bata/ ikuhang tanong sa matanda" at "Inirurunong ng bata,/ nagbubuhay sa matanda."

Sinuri naman ni Lilia F. Antonio (1980) ang representasyon sa mga bata batay sa karakterisasyon sa mga klasikong maikling katha sa Tagalog. Tinugunan ng nasabing pag-aaral ang suliranin na "Ano ang pagtingin at pagpapahalaga sa bata ng mga kuwentistang Tagalog?" Mula sa pagbabasa ng mga katha, nakalikha si Antonio ng listahan ukol sa pananaw ng manlilikha sa kanilang mga batang tauhan: (1) pagharap ng mga batang tauhan sa pisikal na pagbabago sa kanilang paglaki; hindi lamang personal na bagay ito kundi bahagi rin ang pamilya at komunidad; (2) pagpapamalas sa sensitibidad at pagkamalikhain ng bata na nakahihigit pa minsan sa nakatatanda, (3) pagkakaunawa ng bata sa kagandahan ng buhay sa tulong ng nakatatanda sa kaniya, (4) ang bata bilang "hiyas" ng pamilya at "tulay" sa pagkakaunawaan ng mga matatanda, (5) bilang tagapagturo sa matatanda, (6) bilang bunga ng maling pagpapalaki ng pamilya dahil sa bulag na pagsunod at pagmamahal at wala sa direksiyong pagsang-ayon, (7) bilang sentro ng tunggalian ng makabago at makalumang paniniwala, (8) saksi sa kahirapan ng pamumuhay, at (9) bilang biktima ng karahasan sa lipunan.

Sa mga pag-aaral na ito, kapansin-pansing pangkalahatang bata ang tinatalakay sa pag-aaral. Kung may konsepto ng unibersal na bata, may konsepto rin ng karaniwang batang Filipino. Sa pag-aaral nina Santiago at Antonio, mga bata mula sa tradisyonal na pamilya sa Luzon ang paksain. Lantad sa sanaysay ni Santiago ang pagkonsulta sa pag-aaral ni F. Landa Jocano ukol sa mga pamilya sa Laguna. Katolikong pamilya rin ang pag-aaral at walang representasyon mula sa ibang rehiyon. Sa pag-aaral naman ni Antonio, limitasyong maituturing ang pagbabasa lamang ng mga teksto sa Tagalog at mula sa kanonisadong manunulat sa Maynila. Katiwaliang maituturing kung gayon ang pagkakahubog sa bata bilang batang Tagalog at batang Kristiyano.

Ito rin ang problema sa produksiyon ng mga aklat pambata sa Pilipinas. Lagi'y isinaalang-alang kung papasa ba ang akda sa pamantayang Katoliko. Dahil

isang negosyo (profit-oriented at customer-driven) ang paglalathala, ang pagsusulat ng mga kathang taliwas sa turo ng simbahan ay manganganib na hindi tangkilikin ng mga paaralang Katoliko. Malaking bahagi sa *marketing* ng mga aklat ang endorso mula sa awtoridad ng edukasyon at simbahan. Bukod sa pagturing sa bata bilang batang Tagalog, mas tiyak pa ngayon ang pagkakahubog sa bata bilang bata mula sa lungsod at bata mula sa panggitnang uri. Kung papansinin ang mga aklat pambata sa Filipino, bibihira ang mga kathang pumapaksa ukol sa mga bata sa nayon at lalawigan. Bibihira rin ang pagtalakay ukol sa mga bata mula sa maralitang pamilya. Sa katunayan, isa sa mga bawal na paksain sa *mainstream* na aklat pambata sa Pilipinas ay ang kahirapan. Lagi'y makukulay na mundo ng bata ang ipinapakita—mga batang nag-aaral, hinahatid ng school bus, may dalang baon sa paaralan, may yaya, nag-aaral, at hindi napipilitang magtrabaho. Sa isang forum sa Los Banos, Laguna noong Agosto 2006, nabanggit ni Rene Villanueva na hindi dapat itago sa mga batang mambabasa ang lagim ng realidad. Aniya, “ang mundo ng bata ay hindi Sanrio na kulay pink.” Hamon itong maituturing sa paglikha ng mga kathang pambata na payak na pantasya lamang at limitadong konsepto ng bata ang hinihirayang mambabasa (intended audience).

May hamon ding taglay ang mensahe buhat sa paunang salita ni Ramon Guillermo sa pagkakalathala ng Jamin, Ang Batang Manggagawa sa taguyod ng Amado V. Hernandez Resource Center. Sang-ayon sa kanya, “Kalunos-lunos ang kalagayan ng panitikang pambata sa Pilipinas. Hindi ito tumutugon sa pangangailangan ng higit na nakararaming batang Filipino. Pangunahing pinapaksa lamang ay buhay ng mga batang nakaaangat sa lipunan o di kaya'y mga alamat. Bukod pa, pinananatili nito ang pananaw na ang bata ay tagatanggap lamang ng pinamamaraling ‘pambansang kultura at tradisyon.’ Bihira sa panitikang pambata ang pinag-uugnay ang mga problema ng bata sa kalagayan at kasaysayan ng kaniyang pamilya, komunidad, at bansa. Nauuwi ang pagsusulat ng panitikang pambata sa pagpapasimple ng wika at simplistikong paglalarawan ng kumplikadong realidad ng bata... Napakahalaga kung gayon na seryoso't masusing repasuhin ang mga pamamaraan sa paglikha ng mga akda para sa batang Filipino” (Guillermo 2001, w.p.). Kakulangan sa representasyon ang suliranin sa produksiyon ng mga aklat pambata, dagdag pa ang pagtugon ng mga katha sa higit na nakararaming bata sa bansa. Kaugnay nito, nasabi ni Yoko Inokuma na “Books of high literary value are, after all, shortcuts to the real understanding of and sympathy with minority groups” (sipi kay Lesnik-Oberstein 1996, 27). Tinutukoy rito ang tungkulin ng mga aklat pambata na maglatag ng identipikasyon at partisipasyon ng mambabasa sa mga teksto. Giit ni Adir Cohen,

Writers have become aware that , for the child, a book is a source of satisfaction that derives from identification and participation, and an expansion of his own experience. They provide him with an opportunity for catharsis, self-knowledge, and broadening his psychic experience. The process of reading, identification, participation and relating brings the readers into the reality of the book in dynamic fashion (sipi kay Lesnik-Oberstein 1996, 27)

Pero sa konteksto ng mainstream na panitikang pambata sa bansa, may limitasyon sa tinutukoy na identipikasyon at partisipasyon—limitado ang representasyon ng mga tauhan at sa lawak ng batang maaabot ng aklat; limitado rin ang kabuluhan ng mga aklat para sa mga batang makababasa ng aklat. Ang mga hamong naisaad ang magsisilbing gabay sa sinumang manunulat sa paglikha niya ng mga kathang pambata: (1) tutugon sa pangangailangan sa higit na marami at malawak na depinisyon ng batang Filipino, (2) kathang hindi lamang sa bata mula sa nakaririvasang pamilya, (3) kathang magpapalawak sa konsepto ng pambansang kultura at tradisyon (kontra sa makitid na kahulugan na pinapanatili sa sentro), (4) kathang hindi lamang payak na pantasya, (5) kathang mag-uugnay sa bata sa kaniyang lipunan, at (5) kathang hindi pinasisimple ang wika at realidad.

Pag-unlad ng Konsepto sa Pagkabata

Nagbabago ang depinisyon ng pagkabata sa mga yugto ng kasaysayan at sa mga kultura. Mangyari pa, may kinalaman ang pagbubuo sa konsepto ng pagkabata sa pag-unlad ng panitikang pambata: "The creation of the notion of childhood was an indispensable precondition for the production of children's books and determined to a large extent the development and options of development for children's literature" (Shavit 1986, 3).

Nang kinilala ang mga pangangailangan ng mga bata na hiwalay at iba sa matatanda, umunlad ang konsepto ng panitikang pambata. Ayon kay J.R. Townsend, "Before there could be children's books, there had to be children—children, that is, who were accepted as beings with their own particular needs and interests, not only as miniature men and women" (sipi kay Shavit 1986, 4). Sa bansa, nang kinilala at pinagtibay ang karapatan ng mga bata noong huling bahagi ng dekada 1980, tumaas ang produksiyon ng mga aklat pambata at naging lehitimo at kinikilala ang anyong ito sa akademiya at sa mundo ng panitikan.

Ang proseso ng pag-unlad ng pagkabata at panitikang pambata sa Kanlurang Europa ay nakaugat sa bagong sistema ng edukasyon na nagluwal ng

mga bagong mambabasa (Shavit 1986, 4). Sa Pilipinas, nagkaroon ng pagbabago sa sistema ng edukasyon noong panahon ng kolonyalismong Amerikano. Naging pampubliko at malawakan ang sistema sa edukasyon, kumpara sa limitado, sektaryan, at elitistang edukasyon sa kolonyalismong Espanyol. Ngunit naituro man ang kolonyal na wikang Ingles, hindi pa rin ito nakapagluwal ng mga Filipinong aklat pambata. Walang lumitaw na manunulat na partikular na sumulat para sa mga batang Filipino. Sa halip, umangkat na lamang ang bansa ng mga aklat pambata at textbook mula sa Estados Unidos. Sa katunayan, mas lumaganap ang mga aklat pambatang nagtatampok ng mga Amerikanong bida na nakikipagsapalaran sa Pilipinas. Ito’y mababakas sa seryeng *Old Glory* ni Edward Stratemeyer. Gayundin, ang serye ng mga kuwento sa *Piang The Moro Jungle Boy* ni Florence Partello Stuart. Ayon sa pag-aaral ni Nadira A. Abubakar (2010) ang aklat na natukoy ay pagtatampok at pagdakila sa ideal at modelong Muslim/ Moro na sumasang-ayon sa mga patakarang kolonyal ng mga Amerikano. Dahil isa sa mga layunin ng panitikang pambata na magtampok ng pamamarisan o modelong batang tauhan, ipinakita sa daloy ng naratibo ang Amerikanisasyon ng batang Moro/lumad na itinutumbas sa pagkakaroon nito ng sibilisasyon at urbanidad ng isang magiging datu. Maaalala sa ganitong daloy ng naratibo ni Stuart ang kasaysayan ng mga ladino (bilingual na katutubo) na kinasangkapan ng mananakop na Kastila upang lubusang makilala, mapag-aralan, at makipag-ugnay sa mga katutubo para sa kanilang mga kolonyal na proyekto.

Hindi rin nakatulong sa pagpapaunlad ng panitikang pambata noon ang labis na pagsandig sa panitikan at babasahing Kanluranin para sa edukasyon. Mababakas ito sa mga primer at readers tulad ng *Baldwin Readers* at *Insular Readers*. Halos walang Filipinong aklat pambata noong panahon ng Amerikano, liban na lamang sa serye ng textbook ni Camilo Osias na *updated version* ng mga naunang ginamit na *readers* sa bansa at may ilang bagong akda, kasaysayan, talambuhay ng mga bayani, at panitikang-bayan ng Pilipinas (Luczon, 2010). Naging “tagumpay” ng kolonyalismo at pampublikong edukasyon ng mga Amerikano ang pagkakaluwal ng bagong mambabasang Pilipino na *culturally literate* sa mitolohiya, panulaan, alamat, kasaysayang Europeo at Amerikano. Sang-ayon pa kay Tristan Luczon, ang mga textbook ni Osias ay isang uri ng “intelektwal, kultural, at pangkamalayang pananakop” batay na rin sa taglay na internasyonalismo ng may-akda. Dagdag pa rito ang “mababaw” na uri ng nasyonalismo ang itinatampok sa mga aklat na ito na may tuon sa mahinahong paghihimagsik; pagiging propaganda ng mga aklat upang palakasin ang industriya ng paggawa na pakikinabangan ng mga mananakop; at sa pagsasaromantiko ng agrikultural na pamumuhay ng mga Pilipino (Luczon 2010, 219-227).

May natukoy na dalawang mahahalagang konsepto ukol sa pagkabata. Sa huling bahagi ng ika-16 siglo, laganap ang konseptong panrelihiyon ang bata. Sinisipat ang bata para sa mga tungkulin ng pagpapalaganap ng relihiyon tulad ng mga sining-biswal na nagtatampok ng batang Hesus at mga anghel (Shavit 1986, 6). Ikalawang konsepto naman ang pang-edukasyon. Sa ganitong paniniwala, nakapaloob ang bata sa proseso ng sibilisasyon o pagsisibilisa. Inaalagaan ang buhay-espirtwal ng bata, itinuturing silang delikadong nilalang, at nangangailangan ng reporma gamit ang edukasyon at aklat bilang behikulong pedagohikal (7). Sa ating lipunan, magkasalikop ang dalawang konseptong inilatag ni Zohar Shavit. Mababakas ito noong panahon ng kolonyalismong Espanyol at Amerikano na nagsanib ang panrelihiyon (Katolisismo at ang pagdakila sa Banal na Sanggol) at ang pang-edukasyon (sa bisa ng pagpapalaganap ng kulturang Europeo at Amerikano sa dalawang uri ng babasahin: ang popular na panitikan tulad ng awit at korido, adaptasyon ng pandaigdigang mitolohiya, pabula, kuwentong-bayan, atbp. at ang edukasyonal o pampaaralan tulad ng mga textbook at readers).

Para makatulong sa mga susunod na mananaliksik, narito ang lagom sa pagtalakay nina Zohar Shavit (1986) at Karen Coats (2001) ukol sa pagbabago at pag-unlad sa konsepto ng pagkabata sa Kanluran.

Katangian at Representasyon ng Bata	Panahon o Yugto ng Kasaysayan
panrelihiyon (batang Hesus at mga anghel)	huling bahagi ng ika-16 siglo
miniature adults	bago ang ika-17 siglo
Evangelical child	ika-18 hanggang unang bahagi ng ika-19 siglo
psychologically-active child	huling bahagi ng ika-19 hanggang ika-20 siglo
social realist child	mga dekada mula 1960 hanggang 1970
maalam at multikultural na bata	dekada 1980-kasalukuyan

Narito naman ang paglalagom sa pag-unlad sa konsepto at representasyon sa pagkabata sa mga yugto ng kasaysayan sa Pilipinas.

Uri, Katangian, at Representasyon ng Batang Filipino	Panahon o Yugto ng Kasaysayan
batang bayani ng etnoepiko, batang kultural na bayani	pre-kolonyal
batang banal, lantay, at inosente sa hulma ng mga kerubin at ng Sto. Nino	panahon ng kolonyalismong Espanyol
<i>evangelical child</i> o ebanghelisasyon ng batang indio na nangangailangan ng patnubay ng simbahang Katoliko at pagtitika sa hulma ng <i>Ang Bagong Robinson</i> ni Joaquin Tuason	panahon ng kolonyalismong Espanyol hanggang kasalukuyan
Europeonisasyon/urbanisasyon ng batang indio sa hulma ng <i>Urbana at Felisa</i> ni Modesto de Castro	panahon ng kolonyalismong Espanyol hanggang kasalukuyan
rebolusyonaryong kabataan (Navarro 1997, 25)	Himagsikang 1896
batang proyekto ng sistemang pampublikong edukasyon, "munting kayumangging Amerikano" (D. Landicho), Amerikanisasyon at misedukasyon ng bata	panahon ng kolonyalismong Amerikano hanggang kasalukuyan
<i>Miniature adults</i> o munting may-edad	Kasalukuyang panahon sa paglala ng suliranin tulad ng <i>child labor</i> , <i>child prostitution</i> , atbp.
multilingual, media-wise, cosmopolitan, computer-literate, cyberspace-acclimated na bata; nananahanan sa <i>borderless world</i> (Cruz 1996, 14)	dekada 1990-kasalukuyan

Kung magbabalik-tanaw sa nilikhang talahanayan, kapansin-pansin ang problemang kinahaharap ng mga bata at pagkabatang Filipino. Pasan-pasan pa rin ng bata ang kolonyal na dalumat na nangangailangan sila ng patnubay ng simbahan at iba pang kahawig na institusyon. May epekto ang dalumat ng batang ebangheliko sa pagdidisiplina at sa pagturing sa bata bilang "hindi pa ganap na nilalang" o "unfinished adult". Patuloy pa rin ang Europeonisasyon

at Amerikanisasyon ng kanilang kaakuhan (identidad) sa bisa ng edukasyon at ng mass media. Kolonyal pa rin ang pag-iisip at panlasa ng karamihan sa mga batang Filipino. Dagdag pa, ang sinaunang paniniwalang “miniature adults” sa Kanluran ay buhay at patuloy pa rin sa ating lipunan. Ito ang sagwil sa higit na pagpapaunlad ng panitikang pambata sa lipunan. Manipestasyon dito ang pagdami ng bilang ng mga batang nasasabak sa paggawa, sa pagbebenta ng katawan, at sa kawalan ng pagkilala sa pagkabata bilang isang yugto ng pagkatao. Maging sa industriya ng telebisyon at patalastas, maraming imahen ng bata na nagtatampok bilang maliliit na may-edad.⁵ Higit pang humirap ang sitwasyon sa paglulugar sa batang Filipino sa isang daigdig na walang mga hangganan sa bisa ng globalisasyon.

Nais ipaliwanag ng bahaging ito na upang higit na mapaunlad ang panitikang pambata sa bansa, malawakang pagbabago sa kamalayan at kaugalian ang marapat isagawa kaugnay sa pagdulog sa mga batang Filipino.

Ang Mapagpalayang Dulog sa Pagkabata at Panitikang Pambata

Mahalaga sa kathang pambata na hindi itinuturing na paslit o musmos ang bata. Ito ang problema ng kulturang Filipino ukol sa pagkabata. Madalas na itinuturing na walang muwang at dahop sa talino ang mambabasang bata. Kung ganito ang paniniwalang taglay ng manunulat para sa bata, bakit pa magsusulat ng kathang pambata? Ang mga tala’ulahingan o mang-aawit ng epikong Agyu ay umaawit bilang pagsamba sa kadakilaan ng kanilang bayani; gayundin sana ang dapat tunguhin ng manunulat para sa bata: ituring na sagrado ang kanilang mambabasa.

Kailangang magtiwala sa talino ng mga bata—maiintindihan nila ang mga salita, matutukoy ang kubling simbolo sa mga talata, matatanggap ang realismo sa akda, at maliligayahan sa mga bugtong na nakapaloob sa pantasya. May mga nababasa akong kathang pambata na ganito ang ipinaparating sa mga bata: “Bata ka pa, hindi mo pa maiintindihan ang lahat.” O kaya’y “Huwag kang makinig, usapang matanda ito.” O “Bata ka ngang talaga. Pagdating ng panahon, malalaman mo rin.” O “batang-bata ka pa at hindi mo alam.” Ang mga siping ito ay nagpapatunay ng paghamak sa mga bata na umunawa at sumuri ng sitwasyon. Kung gayon, marapat na palayain ang mga bata sa kinamihasnang paniniwala na sila’y mga musmos, walang muwang, bubot, may gatas pa sa labi, o hindi pa ganap na tao. Marapat na gawing aktibong bayani ang mga batang tauhan na lulutas sa

mga misteryo, hamon, at problema sa loob ng akda. Hindi dapat gawing biktima ng sitwasyon ang mga bata, o tagatanghod at tagamasid lamang sa mga nagaganap ang bata. Pinakamalaking kasalanan sa pag-akda para sa mga bata ang gawing salimpusa ang mga batang tauhan sa loob ng katha.

Dahil sa nakagawian nang tingnang mahina at mababang uri na nilalang ang bata, nagiging mapanghamak din ang pagturing ng ilan sa panitikang pambata. Diumano, ang mga bansag na *juvenile* at *kiddie lit* ay may taglay na pag-aalipusta sa anyong ito. May mga pagkakataon ding makaririnig ng mga punang "pambata lang naman" o dili naman kaya'y hindi itinuturing na seryosong pagsusulat. Sang-ayon pa kay Katherine Paterson sa kaniyang talumpati sa pagtanggap ng Astrid Lindgren Memorial Award, "It is astounding to those who struggle on behalf of the children elsewhere, only to find their efforts despised because their work is only with and for children who are, after all, powerless in a culture that worships power" (Paterson 2006, 1). Dagdag pa rito ang paniniwalang ang pagsulat ng kathang pambata ay tuntungang-bato o pagsasanay tungo sa dakilang pagkatha. Sa mga nabanggit, pinatutunayang marami ang nag-aakalang di seryosong panitikan ang mga akdang pambata. Mangyari, hindi rin sineseryoso ang pagkabata bilang mahalagang yugto sa pagkatao. Sa mga lipunan ng daigdig, nagiging marka ng kahusayan ang pagiging matanda at pagkagulang. Giit nga ni C.S. Lewis, "Critics who treat *adult* as a term of approval, instead of as a merely descriptive term, cannot be adult themselves" (Lewis 1966, 25). Nagiging alimura tuloy ang bansag na "bata", "paslit", "musmos." Maging ang mga kasabihang "marami ka pang kakaining bigas" o "papunta ka pa lang, pabalik na ako" ay epekto ng ganitong baluktot na paniniwala ukol sa pagkabata.

Dahil sa ganitong asal, umuusbong ang isang pang problema sa pagdulog sa kathang pambata. Itinuturing ng mga matatanda ang kathang pambata bilang daluyan ng pagtuturo sa bata. Wala namang masama sa pagtuturo, ngunit ibang usapin na ang lantarang pangangaral. Ang di katanggap-tanggap ay magmistulang sermon at lektura ang kathang pambata. Kahit naman anong edad ng tao, ayaw na ayaw nang "masasabon." Sang-ayon pa kay C.S. Lewis, "The worst attitude of all would be the professional attitude which regards children in the lump as a sort of raw material which we have to handle" (Lewis 1966, 34). Akma rin ito sa pagsusulat ng mga kathang pambata. Kung gayon, iwasan sa pagsusulat ang lantarang pangangaral, ang didaktikong mga layon, at ang labis na moralismo.

Sa pahina ng pag-aalay ni C.S. Lewis sa klasikong aklat na *The Lion, The Witch and the Wardrobe*, ikalawang aklat ng *The Chronicles of Narnia*,

ganito ang kaniyang isinulat: *"I wrote this story for you, but when I began it I had not realized that girls grow quicker than books. As a result you are already too old for fairy tales, and by the time it is printed and bound you will be older still. But some day you will be old enough to start reading fairy tales again..."* (Lewis 2000, w.p.)

May edad bang pinipili sa pagbabasa ng mga aklat pambata at sa mga fairy tales? Ito ba'y isang anyong mapaglalakhan ng nilalang sa kaniyang pagkakaedad? May mga matatandang mambabasa na ikinahihiya ang pagbabasa ng mga akdang pambata. Kaya nga ang mga British edition ng *Harry Potter* ay mayroong pabalat na pangmatanda para hindi tuksuhin ang may-edad sa pagbabasa ng aklat pambata. Sa sariling karanasan, may naririnig akong pumupuna sa aking hilig na babasahin. "Bakit pang-elementary ang mga librong binabasa mo?" o "Sana, magbasa ka naman ng mga librong angkop sa iyong edad." Ito ang masamang epekto ng pagpapangalan at pagtatakda ng akmang edad ng mambabasa ng mga aklat. Maaari kayang basagin na ang konsepto ng panitikang pambata at panitikang pang-matanda? Minsan, hindi katanggap-tanggap pakinggagan na ang naturang aklat ay para sa edad 3-5. Para na ring sinabi na ang isang magasin ay angkop lamang sa edad 40-55 na babasa. O ang naturang tulang ito para sa mga edad 60-75. Marahil, sasabihin ng iba na dapat ito para sa regulasyon. May mga babasahin naman na hindi pa akmang mabasa ng mga bata. Ngunit dapat maliwanagan ang mga taong sineseryoso ang panitikang pambata ay para lamang sa mga bata. Kung susuriin naman, produkto ng matatanda ang maraming aklat pambata. Lahat ng tao'y dumaan sa pagkabata. Bakit mababa ang pagtingin sa may edad na tumatangkilik ng pambata? Isang anyo ba ito ng pag-urong?

"Darating ang panahon," wika ni Lewis, "magsisimula ka muling magbasa ng fairy tales." Karamihan sa mga akdang pambata o fairy tales ay ipinagpapasalamat na mabasa sa pagkakaedad ng mambabasa. Mangyari, hitik sa mga kubling talinghaga at kahulugang sikolohikal ang mga akdang pambata, partikular na ang mga fairytales at ang mga kuwentong-bayan. Hindi rin ito ligtas sa mga lantarang propaganda o proyektong ideolohikal ng isang kilusan. Halimbawa, ayon sa saliksik ni Maria Tatar sa *Annotated Classic Fairy Tales*, ang mga ilustrasyon ng mga bruha sa mga fairy tales ng Europa bago ang Ikalawang Digmaang Pandaigdig ay nakahulma sa mukha ng Hudyong kababaihan, upang isumpa ng kabataang Aleman ang mga Hudyo sa panahon ni Hitler. Ang lagi't laging pananakot sa mga katha na iiwan sa

gubat ang bata at ipapakain sa mga mababangis na hayop ay sumasalamin sa pangunahing pangamba ng mga bata na mawalay sa kanilang magulang. Ang *Little Red Riding Hood* ay nag-eendorso ng isang tamang daan dapat tahakin ng batang mambabasa; ang sumuway rito ay mapapahamak. Ang paggamit ng salamin sa mga fairy tales ay simbolo ng mortal na kasalanan—ang pagiging banidosa at mapaghangad sa yaman at posisyon sa lipunan. Ang tungkulin ng mga maliit na tauhan (e.g., duwende, insekto, maliit na isda, o maliit na hayop) bilang bayani ay nagtataglay ng subersibong layon ng taumbayan laban sa may-kapangyarihan. Naipakita ito sa mga modernong pagsasalaysay ng kathang-bayang Pilandok para sa mga bata. Idagdag pa rito ang mga pribadong simbolo at mensahe ng isang autor sa loob ng tekstong pambata na matatagpuan sa *Alice's Adventures in Wonderland* ni Lewis Carroll at sa *Haroun and the Sea of Stories* ni Salman Rusdie.

Sa ganitong diskusyon, lumilitaw na may mga bahagi sa akdang pambata na hindi ganap na maiintindihan ng bata. Kaya marahil nagkakaedad (i.e., nagkakaroon ng malawak na karanasan at hinahasa ang aparato sa pagsusuri) ang tao para higit na maintindihan ang mga kubling kahulugan at metapora. At kung maisasagawa ito, kumakapal ang antas ng kahulugan at dimensiyon ng katha sa isang tekstong pambata. May personal akong pamantayan na ang isang akdang pambata ay marapat na magkaroon ng iba't ibang antas ng kahulugan. Hindi ako sang-ayon sa pananaw na simpleng teksto lamang ang kathang pambata. Kapag nangyari kasi iyon, nagiging simplistiko ang pagtuturing sa talino ng bata at hinahamak pang muli ang anyo. Mataas ang aking paggalang sa mga akdang pambata na batid kong sa pagtanda ng bumabasa ay masusumpungan at madudukalan ng mga bago at nakatagong kahulugan. At dahil dito, mapapasubalian tuloy ang makitid na pananaw na ang kathang pambata ay pambata lamang.

Kaugnay nito, dapat ay manalig sa mga bata, kahit pa humantong sa i-patronize ang mga ito. Ito ang paniniwala ni Dianne Wynne-Jones sa nilikha niyang modyul sa pagkatha para sa kabataan. Aniya, "Children also hate being talked-down to but, alas, they are very used to being patronised." Isang paraan upang maisagawa ang tinutukoy ni Wynne-Jones ay ang bigyang-kapangyarihan ang mga tauhang bata sa katha. Maaari rin namang lagi silang ilahok sa misyon ng matatanda—"kaya natin ito," "magagawa natin iyan," o "malalagpasan natin ito." Dagdag pa niya, huwag na huwag raw iugnay ang mga bata sa munting problema, maliit na kamay at bisig, at musmos na pag-iisip.

Ang Namamayaning Estetika ng Panitikang Pambata sa Kasalukuyan

Mababakas pa rin sa kasalukuyang produksiyon ng mga aklat pambata ang pangunahing katangian ng mga akda para sa bata noong panahon ng Espanyol—ang pagiging lantarang didaktiko. Mataas ang demand sa ganitong uri ng aklat pambata dahil sa ipinalaganap na sistema ng pagtuturo, ang “aral” bilang pinakamahalagang katangian ng panitikan. Sa katunayan, maraming textbook sa panitikang Filipino sa elementarya at sekondarya na binibigyang-diin ang mga aral o halagahan (values) sa pagtuturo ng tekstong pampanitikan.

Sa tuwing nagtuturo ako ng tulang pambata sa aking mga mag-aaral sa kolehiyo, pinadadala ko sila ng mga tulang pambata mula sa ginagamit na textbook sa elementarya. Karamihan sa mga tulang ito ay hindi maituturing na tula kundi mga berso. Walang taglay na kasiningan ang mga “tula” dahil sa hindi nito taglay ang talinghaga’t imahen, walang mainam na gamit ng sukat at tugma, at walang ritmo. Mala-islogan na pagkakasulat ng berso at pahayag na nangangaral ang mga taludtod. Maiuugat ang ganitong estetika sa tulang pambata sa sinaunang pamantayang didaktiko sa panitikang pambata.

Sa larangan ng *picture books* at *illustrated books*, matutukoy ang mga seryeng inilimbag ng Lampara Books. Pinamagatang “Stories with Moral Lessons”, ang karamiha’y salin o adaptasyon ng mga pabula sa *Aesop’s Fables*. Ayon pa sa website ng Lampara Books ang seryeng ito ay:

Collection of the world’s best-loved fables and tales. Colorful and vividly illustrated, each book contains a story from which the young reader can derive a moral lesson. The stories are told in two languages—English and Filipino—and in a simple and straightforward manner for easy reading and comprehension. The series is a helpful aid to parents/teachers/caregivers in imprinting on the child’s mind the values and virtues (sic) that will make him/her a worthy citizen of the world.

Mababakas sa sipi sa itaas ang katambal na katangiang taglay ng mga didaktikong panitikan—direkta at payak ang pagkakasulat. Sa puntong ito, lilitaw muli ang isa pang suliranin dahil naisasantabi ang kasiningan alang-alang sa aral o “moral lesson.”

Dagdag pa sa seryeng ito ng mga didaktikong panitikan ang “Mga Kuwento ni Lolo Uban” (2004) ni Rene O. Villanueva. Ito ang tugon ng Lampara Books sa serye ng muling pagsasalaysay ng Anvil Publishing sa “Mga Kuwento ni Lola Basyang.” Sa pamagat pa lamang, mababatid na ang halagahang nais itampok ng mga kuwento: *Ang Batang Marunong Gumalang*, *Ang Batang Natutong Gumising Nang Maaga*, *Ang Batang Natutong Maging Matapang*, *Ang Batang Natutong Magtipid*, *Ang Batang Natutong Magkusa sa Paggawa*, *Ang Batang Natutong Magsabi ng Totoo*, at *Ang Batang Natutong Sumunod sa Magulang*. Maituturing na ito ang pinakamahinang uri ng mga naisulat ni Rene Villanueva bago siya yumao noong 2007. Pinakamahina dahil naisasantabi ng maramihan at pakyawang paraan ng pagsusulat ang antas ng kuwento at guhit sa mga aklat. Gayundin, pinakamahina dahil nilabag nito ang mga namamayaning alituntunin sa pagsulat para sa mga bata. Malayong-malayo ito sa kalidad ng mga naunang aklat ni Villanueva gaya ng serye ng Caranca at ng *Ang Unang Baboy sa Langit*.

Gayunpaman, hindi maiiwasang maglagay ng aral sa mga akdang pambata dahil ito ang unang hinahanap ng mga itinuturing na *gatekeepers* ng panitikang pambata—mga magulang, guro, at librarian. Itinutumbas ang halaga ng isang akda sa aral na taglay.

Mabisang paraan upang hindi maging lantaran ang pangangaral ay ang humor o siste. Sa pamamagitan nito, nagiging katanggap-tanggap ang pangangaral dahil sa aliw na dulot nito sa mga mambabasa. Dagdag pa, ginagawa nitong sariwa ang pinakapalasad at pinakagagdas na tema sa panitikan tulad ng kalinisan. Tatlong namumukod-tanging akdang pambata ang tutukuyin na may ganitong paksa. Mahusay itong naisagawa sa *Ang Unang Baboy sa Langit* (1990) ni Rene O. Villanueva, isang kuwentong napapalaganap ng kalinisan sa paraang imahinatibo at katawa-tawa tulad ng paggamit ng parikala sa karakter (i.e., baboy na malinis). Sa kuwento, gumamit din si Villanueva ng alusyon at interteksto sa Pasyon at sa pelikulang *Himala*. Ang pinakamaikli at maituturing na pinakapilyo akdang pambata ni Villanueva na nagwagi ng Gawad Palanca ay ang “Kuwento ni Malinis” (1998). Siste at pantasya ang taglay nitong elemento. Ginamit ng autor ang wika ng mga pornograpikong akda sa mga tabloid upang iparamdam sa mambabasa ang luwalhati at ginhawang hatid ng kuskos, sabon, bula, at tubig sa kayarian ni Polong Marumi. Namamayani man sa akda ang *adult humor*, kailangan pa ring isaalang-alang na ang akdang pambata ay may *dual audience*.

Dagdag pa sa kuwento ng kalinisan na may humor ay ang *Just Add Dirt* (2009) ni Becky Bravo.⁶ Ang kuwentong ito ay halaw sa popular na

tuksong puwedeng nang taniman ng kamote ang libaging balat ng taong hindi naliligo. Sa naturang aklat, hindi kamote ang tumubo sa mga singit-singit, butas, at balat ng batang tauhan kundi mga gulay na pansahog sa sinigang. Kinilala ng National Children’s Book Award ang humor bilang pinamamayaning kagandahan sa nasabing aklat:

Becky Bravo has written very interesting characters and a funny, immensely entertaining story. Jason Moss’ colorful, vivid, and detailed illustrations add even more humor to the book. *Just Add Dirt* will have children giggling behind their hands, then bursting into loud and hearty laughter. And they just might think twice about not taking a bath....⁷

Siste o humor din ang dahilan kung bakit hindi nalunod sa kumunoy ng didaktismo ang *Alamat ng Ampalaya* ni Augie Rivera at “Mico & Friends” ni Luis Katigbak. Kapwa imahinatibo ang natukoy na mga akda. Nasa anyo ng modernong alamat, na may mga tauhang hango sa awiting-bayang “Bahay Kubo” ang unang aklat. Isinalaysay dito ang isang kalunos-lunos at salat sa katangiang gulay na si Ampalaya. Sa pagiging mainggitin, ninakaw niya ang mga natatanging kulay, lasa, kinis, at gaspang ng mga kasamang gulay. Dahil dito’y naparusahan siya’t naging mapait ang lasa at kulubot pa ang balat. Ang ikalawang kuwento naman ay may bahid ng siste ni Roald Dahl sa nobelang *Charlie and the Chocolate Factory*. Itinampok sa kuwento ang tatlong kaibigan ni Mico na nagtataglay ng mga problema o masamang katagiang iniuugnay sa mga Filipino—pagiging huli (o Filipino Time), paniniwalang “bahala na”, at ang ningas-kugon. Humantong sa malalagim ngunit katawa-tawang wakas ang tatlong masasamang kaibigan ni Mico. Muli, pinatutunayan na ang husay (craft) sa pagkakasulat gamit ng siste at pantasya ang paraan upang maging masining ang didaktikong layunin sa panitikang pambata.

Sa larangan ng tulang pambata, mainam ang mga tula ni Ed Maranan sa kaniyang *The Google Song and Other Rhymes of Our Times* (2012) bilang tugon sa mahinang uri ng tulang pambata sa textbook. Walang didaktikong tula sa koleksiyon, walang mga tulang isinulat na tila islogan. Litaw ang paglalaro ng salita sa mga tula (na maiuugat sa masisteng pagtula sa tradisyon nina Dr. Seuss, Jack Prelutsky, at Shel Silverstein); mainam na tugmaan at ritmo; at may mga pagtalakay sa mga politikal na pigura at sitwasyon ng bansa. Pinatutunayan ng koleksiyon na walang paksa ang dapat ipagkait sa mga batang mambabasa, ito man ay tungkol sa korupsiyon, kahirapan,

digmaan, tsunami, at katiwalian sa simbahang Katoliko. Gayundin, itinuring ng makata ang bata bilang mga matalinong mambabasa na kayang intindihin ang mga panlipunan at pampolitikang usapin.

Dagdag pa sa siste, mabisang paraan din ang pagkamangha (sense of wonder) upang gawing masining ang didaktikong akdang pambata. Halimbawa, nailarawan sa “Tsinelas ni Inoy” ni Renato Vibiesca ang baligtad na mundo at kalakaran dahil sa baligtad ding pagsuot ng tauhan ng kaniyang tsinelas. Naipakita rin ito sa pagiging palatuklas ni Mica sa kahulugan ng bagong-dinig na salita sa “What is Serendipity?” ni Twink Macaraig. Ang antropomorpismo (anthropomorphism) ay kasangkapan din upang ilapit sa bata ang isang kuwento. Halimbawa nito ang usapin ng pagkaluma at kawalan ng silbi ng mga lumang laruan sa “Si Pinky, Si Tsinita, si Rita Ritz, at si Barbie” ni Simplicio Bisa; ang pagkatuto ni Pan De Sal na ipagmalaki ang lahi at tradisyon sa *Pan de Sal Saves the Day* ni Norma O. Chikiamco; ang pagpapahalaga ng isang patak ng dugo at ng jeep sa kanilang sarili matapos ang kagila-gilalas na pakikipagsapalaran sa *Si Duglit, Ang Dugong Makulit* ni Luis Gatmaitan at ang *Ang Paglalakbay ni Bitirik* ni Adora C. Balmes; ang paggalang sa kapwa anuman ang kulay sa *Ang Itim na Kuting* ni Natasha Vizcarra; at ang higit na pagkilala ng brotsa sa galing at potensiyal ng isang batang pintor sa *Ang Pintor ni Garu* ni Natasha Vizcarra.

Alinsunod sa estetika ng pelikulang popular at telenobela’t teleserye sa bansa, namamayani ring estetika sa panitikang pambata ay ang sentimentalismo (pagkarahuyo sa mga emosyon) at melodramatikong paraan ng pagkukuwento para sa mga bata. Halaw ang ganitong katangian sa mga lumang panitikan ng bansa, gaya ng panulaan, komiks, at mga kuwentong popular sa magasin tulad ng *Lidayway*. Patunay ang umiiral na katangiang ito na naiimpluwensiyahan ang panitikang pambata ng kulturang popular at ng tradisyong pampanitikan ng bansa. “Paiyakan” ang tawag dito ng ilan, naging laganap sa sirkulo ng mga manunulat ang “kurot sa puso” bilang isang katangiang kahanga-hanga sa isang akdang pambata.

Halimbawang mga akda ay ang *Sandosenang Sapatos* (2002) ni Luis Gatmaitan, kuwento tungkol sa batang ipinanganak na walang mga paa; *Ang Pambihirang Buhok ni Raquel* (1999), kuwento tungkol sa batang nakakalbo dahil sa chemotherapy; *May Mga Lihim Kami ni Inggong* (2001), kuwento tungkol sa ugnayan ng bata sa kaniyang lolo na unti-unting nagiging uyanin (dementia).⁸ Matutukoy naman sa pelikulang pambata ang *Magnifico* (2003) ni Michiko Yamamoto (dir. Mario J. Delos Reyes). Kuwento ito ng batang si Magnifico at kung paano niya nakita ang kagandahan ng buhay sa kabila ng

kapansanan (cerebral palsy) ng kapatid, pagbagsak ng kalusugan ng lolang may diabetes, at diskriminasyon sa kanilang pamilya dahil sa kahirapan.

Wala namang masama sa ganitong katangian ng teksto. Epektibo ang anumang pagkakasulat kapag ito’y nakalilikha at nakapagdudulot ng reaksiyon—halakhak man ito o iyak—sa mga mambabasa. Lamang, mapagdududahan kung nais ba talaga ng bata ng paiyakang akda o mas napapahalagahan ba ito ng mga gatekeeper (i.e., hurado ng paligasahan, magulang, guro) sa panitikang pambata?

Dagdag pa, sa kaso ng mga akda ni Gatmaitan, uusbong ang suliranin sa panitikang pambata na kung tawagin ay “genre fatigue.”⁹ Kung ibubuod ang kaniyang korpus ng mga akda, nasa iisang hulma ang mga paksain ng kuwento niya—mga karaniwan at pambihirang mga sakit o kapansanan. Tunay na kailangan ng tinig at puwang sa larangan ng pagsulat ngunit kinakailangan din ng mga batang mambabasa ng malawak na uri at anyo ng kanilang babasahing aklat.

Kaugnay nito, may laganap na suliranin sa produksiyon ng aklat pambata kung kaya’y nababansot ang pagpapahusay sa teksto at sa ilustrasyon. Halos lahat ng mga picture book at illustrated book sa Pilipinas ay edisyong bilingual o nasa dalawang opisyal na wika ng bansa. Kumakain ng espasyo sa mga pahina ang teksto sa dalawang wika kung kaya sikil na sikil sa pagguhit at pagkukuwento ang mga manlilikha ng aklat pambata. Dahil dito, dumadaan sa matinding pagkaltas o pagpapaikli ang mga retelling ng mga panitikang-bayan at klasikong aklat pambata. Maging ang mga akdang nagwagi sa mga paligsahan ay pinaiikli upang magbigyang-espasyo ang mga ilustrasyon at sa salin ng teksto. Nagmumukha namang siksik sa mga imahen at maburloloy ang mga *spread* sa picture book (mala-*horror vacui* o pagpupuno ng pahina ng mga detalye). Muli, masusumpungan ito sa mga serye ng kuwentong medikal ni Luis Gatmaitan at sa seryeng *Oh, Mateo!* ni Grace Chong ng Hiyas, isang imprint ng OMF Literature.

Konsiderasyong komersiyal at epekto ng kolonyalismo ang problemang ito sa anyo ng mga aklat pambata. Komersiyal dahil ang dalawang wika sa aklat ay nangangahulugang dagdag na potensiyal na mamimili—mga guro at magulang na nais paghusayin ang mga bata sa alinmang dalawang wika. Dulot naman ng kolonyalismong Amerikano kung bakit kinakailangan ang salin sa Ingles ng mga orihinal na akda sa Filipino. Hindi gaanong napapahalagahan ang mga aklat na nasa wikang Filipino at anumang aklat sa rehiyunal na wika. Namamayani ang pagpapahalaga sa Ingles bilang wikang dapat matutuhan ng batang Filipino.

Ganito ang kaso ng Gintong Salakot, Golden Salakot, at Chikiting Books na mga imprint ng Vibal Publishing. Kapag nasa Ingles ang kuwento, hindi na kinakailangan pa ng salin sa Filipino. Wala naman daw kahilingan para lakipan ito ng bersiyon sa Filipino. Sa mga unang labas naman ng kanilang mga aklat sa Filipino, wala itong salin sa Ingles.¹⁰ Ngunit dahil sa sumamo ng mga mamimili, napakiusapan ang palimbagan na lakipan ko ng salin ang aking mga aklat.

Dalawang bagong aklat ang nagpapakita ng kahusayan sa pagsulat at pagguhit kahit edisyong bilingual ito na “kumain” ng espasyo sa pahina. Malaking salik sa tagumpay ng produksiyon ang matipid at matimping pagkakasulat na maiihalintulad sa pagsulat ng tula (tinatawag itong “compact form” na maikli, walang sinasayang na salita, at ang bawat gagamiting salita ay may halaga sa imahen at pananalinghaga). Batid ng kapwa manlilikha (manunulat at ilustrador) na sila’y susulat para sa anyong picture book. Hindi muna sila susulat ng hiwalay na kuwento para iguhit pagkaraan. Sa pagkakaroon ng maikli at matipid na teksto, nabibigyan ng kalayaan ang ilustrador na makapag-ambag din ng kuwento sa aklat na *Araw sa Palengke* (2008) at *Here Comes the Rain* (2011). Ang huling aklat ay hitik sa mga pahinang kilala bilang mga “haiku moment” dahil sa taglay na katahimikan ng katha—mga eksena ng mga kilapsaw sa lawa-lawaan at mga hayop at halaman nalulugod sa patak-ulan.

Wala naman talagang “kuwento” ang dalawang aklat na ito, kung gagamiting panukat ang tunggalian (conflict) bilang elemento ng naratibo. Sa halip, matagumpay na ibinahagi ng mga aklat ang piraso ng danas-pagkabata—ang pamimili sa palengke at ang pagbabahagi sa mga detalye ng pamilihan; ang ligayang hatid ng pag-ulan sa mga bata, hayop, at mga halaman. Pumukaw ang mga ito sa galimgim (nostalgia) ng mga nakatatanda at nagtatampok naman ng pamilyar na karanasan para sa mga batang mambabasa. Kinilala rin sa 1st National Children’s Book Award ang *Araw sa Palengke* (2008). Ayon nga sa pagkilala:

Araw sa Palengke is a true marriage of text and visual image. The story by May Tobias-Papa is gentle and straightforward, and the illustrations by Isabel Roxas are charming and finely detailed. The result is a lighthearted picture book that is nuanced, controlled, and thoroughly engaging. A really good read.¹¹

Kaugnay nito, isa pang aspekto ng kagandahan ng mga aklat pambata ay may kinalaman sa pisikal at biswal na anyo nito. Ilan sa mga ito ay ang kahusayan sa pag-iimprenta, mainam na disenyo ng aklat tulad ng pagpili ng akmang sukat at uri ng mga font, at ang pagbabantay sa pisikal na anyo ng aklat gaya ng hugis, kombinasyon ng mga kulay, sukat, binding, at maging ang uri ng ginamit na papel. Sa aspektong ito, kapuri-puri ang pisikal na anyo at disenyo ng mga aklat pambata ng Tahanan Books. Bago pa man nagkaroon ng unang National Children's Book Award noong 2010, umani na ang nasabing tagapaglathala ng mga parangal buhat sa dating National Book Award ng Manila Critic's Circle at sa Gintong Aklat Award ng Book Development Association of the Philippines at National Book Development Board.¹²

Susi pa sa tagumpay ng palimbagang ito ang walang-takot na paglalathala ng mga kakaibang uri at anyo ng mga aklat, kumita man ito o hindi. Nakapaglabas na sila ng antolohiya ng mga alamat; mga talambuhay; aklat ng impormasyon kaugnay sa lindol at bagyo; mga picture book sa *landscape format*; *A for Adobo*, isang *alphabet book* ng mga pagkaing Filipino; at ang *Tagu-Taguan*, isang *counting book* na nagtatampok ng mga insekto sa bansa na kasama ring nagwagi sa 1st National Children's Book Award. Natatangi sa lahat ang kapangahasan ng Tahanan Books sa paglalathala na hindi masisipat sa ibang palimbagang pambata na may nakatakdang uri at anyo ng produkto.

Isang katangian ng kagandahan at kapakinabangan ng aklat pambata ay ang pagtataglay nito ng mga elementong non-fiction o impormatibo sa paratext. Halimbawa, makikita sa endpapers ng *Hardinerong Tipaklong* ni Rose Torres-Yu (guhit ni Jomike Tejido) ang anatomiya ng isang tipaklong. Sa back cover naman nito makikita ang mga larawan ng mga gulay (na mga tauhan din sa aklat), lakip ang mga pangalang siyentipiko ng mga ito.

Sa mga flap ng seryeng *Mga Kuwento ni Lola Basyang* ng Anvil, makikita ang isang gugupitin pang bookmark. Nakasanayan na ring maglagay ng gabay sa pag-aaral, mga malikhaing gawain, at mga gabay na tanong sa mga aklat pambata (picture book man o aklat ng mga tula) sa Anvil at Lampara.

Nagsimula sa Aklat Adarna ang paglalakip ng impormasyonal na artikulo sa aklat. Ang mga naunang aklat ng Adarna ay may lakip na patalastas tungkol sa wastong nutrisyon, pagpapasuso ng bata, at sa pag-inom ng gatas. Noong dekada 1990, ang mga impormasyonal na artikulo nito ay tungkol sa tolerance at talaan ng karapatang pambata. Sa kasalukuyan, binabagayan

ng artikulo ang paksain ng kuwento. Kung ang aklat ay tungkol sa anak-araw na kalabaw sa *Rosa Albina* (2011), tungkol sa albinismo ang paratext. Kung tungkol naman sa kaniya-kaniyang galing at talento tulad ng aklat na *Si Hinlalaki* (2011), iba't ibang uri ng katalinuhan naman ang nilalaman ng paratext.¹³

Sinundan ang ganitong gawain ng Chikiting Books ng Vibal Publishing. Halimbawa nito ang *Tag-araw ng mga Ibong Hilaga* (2011) na may maikling artikulo hinggil sa malikhaing proseso ng pagkakalikha ng aklat at ang inspirasyon sa pagkakasulat ng kuwento tulad sa mga *migratory bird* sa Candaba, Pampanga. Ang aklat namang *Rizaldy* (2011) na tungkol sa batang ipinangalan kay Jose Rizal dahil ipinanganak siya noong Dec. 30, Rizal Day ay may maikling sanaysay kaugnay sa iba't ibang taguri at pagtanaw kay Jose Rizal bilang pambansang bayani.¹⁴

Kaugnay ang impormasyonal na paratext sa pagiging didaktiko at kasangkapang pedagogikal (dahil may laang mgagabay na tanong, malikhaing gawain, at teacher's guide) ng mga aklat pambata sa bansa. Tinutugunan rin nito ang kahilingan na maging kapaki-pakinabang ang isang trade book para sa mamimili (ikumpara ito sa textbook). Para sa isang bansang mahirap, luho ang pagbili ng aklat na hindi "edukasyonal" o gagamitin sa paaralan. Kung gayon, upang maipamalas ang halaga't silbi ng mga aklat sa pananaw ng mga guro at magulang, sinisikap ng mga tagapaglathala na maglaan ang katangiang impormatibo (na mala-textbook) ang mga aklat pambata.

Itinuturing ding kahusayan at katangian ng aklat at kuwentong pambata ang pagtalakay nito sa mga pamilyar na karanasan at kultura ng mga bata. Sa pamamagitan nito, higit na nakauugnay ang bata sa mga sitwasyong tampok sa akda at natututo sila sa resolusyong hatid ng mga ito. Sabihin mang maliit o munti ang problemang kinahaharap ng mga bata sa pang-araw-araw nilang buhay, pinahahalagahan at sineseryoso naman ito sa aklat pambata. Pangunahing tungkulin ito ng panitikang pambata, bukod pa sa magbigay-aliw at magturo.

Halimbawa nito ang mga sumusunod: kinagawiang pagpapatulog sa tanghali sa *Bilog ang Buwan sa Tanghali*; pag-ihi sa kama, *Dagat sa Kama ni Troy*; pagsasanay sa maayos na pagdumi, *Nagsasabi na si Patpat*; pagiging iyakin, *Baha!*; pagiging bulagsak sa kahuhubad na damit, *There's A Snake in the House*; bullying at ang pangangailangan na magkaroon ng kaibigan sa *Chun, Klasmeyt*, at "Touchball"; baligtad na pagsusuot ng tsinelas, "Ang Tsinelas ni Inoy"; pagkatakot sa dilim, *Si Ching na Takot sa Dilim*; pag-ayaw sa gulay,

Ang Ampalaya sa Pinggan ni Peepo; pagkakaroon ng paboritong pagkain at kamiseta sa *Ang Mahiwagang Kamiseta at Gusto ko ng Pansit Ngayon*; at ang paniniwala sa mahika at role playing sa "Pure Magic."

May taglay ring estetika kaugnay sa karakterisasyon at sa mga tauhan sa panitikang pambata. Pangunahing katangian ng mga tauhang bata sa panitikang pambata ay ang pagiging aktibo ng mga ito. Sa naisagawang antolohiya ni Lilia F. Antonio, makikita ang pagkakaiba ng bata sa panitikang pambata at ang bata sa maikling kuwentong pangmatanda. Hindi biktima, walang-magawang saksi, at pasibo ang mga bata. Nilulutas nila ang mga suliranin nang walang tulong ng mga matatanda. Taglay ng mga klasiko at popular aklat pambata ang ganitong katangian: sa *Harry Potter*, *Dark Materials Trilogy*, *Series of Unfortunate Events*, *The Adventures of Tintin*, *Thief Lord*, *Chronicles of Narnia*, at *The Secret Garden*. Isang paraan ng pagkilala sa bata ay ang pagbibigay sa kanila ng mabuti at kahanga-hangang batang bayani sa babasahin nilang aklat.

Sa produksiyon ng bansa, nakalulungkot ang ipinakitang mga pasibong tauhan sa *Cinco de Noviembre* (2000) ni Rene B. Javellana. Sa kuwento, mga saksi o tagatanaw lamang ang batang tauhan sa pakikidigma ng mga Filipino laban sa mananakop. Mas masama pa'y kinasangkapan pa ang mga Filipino bilang mga aktor ng moro-moro upang takutin ang mga paparating na bagong mananakop ng hasyenda. Malayong-malayo ang nasabing aklat sa klasikong aklat na *Makisig, The Little Hero of Mactan* (1964) ni Gemma Guerrero Cruz. Bayani ang batang tauhan dito na instrumental upang mapaghandaan nina Lapu-Lapu ang paparating na hukbo ni Magellan sa kanilang pulo.

May ambag sa pagpapatibay sa estetika ng mga aktibong batang tauhan sa panitikang pambata ang seryeng *Batang Bayani* (2010) sa taguyod ng Museo Pambata. Itinatampok ng mga aklat ang kuwento ng mga tunay na batang bayani sa kani-kanilang paraan. Sa *Hands That Bridge* ni Perpi Tiongson, ipinamalas ang tiyaga ng bata upang magsilbing *interpreter* (gamit ang *sign language*) para sa binging magulang at kamag-anak. Pagmamahal ng mga batang mag-aaral sa kanilang tradisyong oral partikular na ang epikong *Hudhud* ng mga Ifugao ang itinampok sa *Song of Dreams* ni Agay C. Llanera. Pagsisikap na makabasa, makapag-aral, makapagpinta, at makapagturo sa kapwa-bata ang nilalaman ng *A Reader's Story* ni Bong Oris at *Palette of Dreams* ni Liwliwa Malabed.

Kaugnay din dito ang aklat na *Salu-salo* ni Susie R. Baclagon-Borrero na nagtampok ng isang nagsusuri at sensitibong batang tauhan, kahit pa hindi

siya inilalahok ng magulang at mga nakatatanda sa mga sikretong gawain sa pagkakatatag ng Katipunan.

Malaking ambag din sa usaping ito ang isinagawang pag-aaral ni Portia Padilla (2009) kaugnay sa 25 paboritong tauhan (“best-loved children’s book character”)¹⁵ sa panitikang pambata sa bansa.¹⁶ Sinuri niya ang mga tauhang paborito ng mga batang mag-aaral, gamit ang masusing paglalagom ng mga naunang pag-aaral kaugnay sa katangian ng mga mainam at di-malilimutang tauhan. Ayon sa naturang pag-aaral, naiibigan ng mga batang mambabasa ang isang tauhan kung (1) nakikita nila ang kanilang sarili sa kilos at emosyon ng nasabing tauhan, (2) kung nagtatampok ito ng tauhang bata na tila-bata (child-like), (3) nagsasalita at/o gumagamit ng wika ng bata, at (4) may kaakuhang Filipino.

Ngunit dagdag pa sa mga katangiang natukoy ni Padilla, nakapansin-pansin ang lagapan na katangian ng mga batang tauhan sa panitikang pambata na kakaiba, may kapangyarihan o may natatanging galing, sumusuway, at kinakalaban ang status quo. Halimbawa, si Butsiki sa *Ang Unang Baboy sa Langit* ay ipinanganak na “may tala sa noo” na pahiwatig na naiiba siya sa lahat ng baboy. Naging alagad siya ng kalinisan na ikinagulat ng kaniyang pamilya at lahi. Inakusahan siyang hindi ipinagmamalaki ang pagkababoy, lalo pa’t nagpasimuno siya ng krusada sa paglilinis ng sarili at ng paligid. Si Bea sa “Night Monkeys” ni Lakambini Sitoy ay isang ordinaryong bata ngunit may kapangyarihang makita at makasalamuha ang mga night monkey—ang representasyon sa sikil na pantasya at ambisyon ng mga may-edad. May taglay namang pagkamalikhain ang bida sa *Tiger on the Wall*. Nakikita niya ang tigre sa dingding at naging natatanging kaibigan niya ito. Ngunit sa mata ng nakatatanda, ang tigre’y isa lang mantsa o putik sa dingding. Sa kuwento namang “Alakdan” ni Luna Sicat-Cleto, makikilala ang alakdang si Jaime na ayaw nang manuklaw upang pumaslang ng kapwa. Gayundin si Luisa sa “The Daughter of the Wind” ni Angelo Rodriguez Lacuesta. Isa siyang makapangyarihang bagyo na ayaw makapaminsala sa mga tao sa siyudad kaya napili na lamang maging banayad na ulan.

Sinuway ng mga tauhang sina Thalia sa “Dancers of Malumbay” ni Raissa Rivera-Falgui at Isem sa *Si Isem sa Bayang Bawal Tumawa* ni Eugene Y. Evasco ang namamayaning malupit na patakaran ng kanilang lipunan. Hindi pinigilan ni Thalia ang sarili sa pagsayaw at si Isem nama’y iginiit ang pagtawa at paghalakhak sa isang masungit na bayan ng Misoot.

Hindi rin inalintana ni Rajal sa *The Cat Painter*, ang estudyanteng tagapinta ng mga pusa, ang nakagisnang tradisyon ng pagkukulay ng mga pusa. Sa

kanilang daigdig, itim, puti, at dilaw lang ang marapat na maging kulay. Bawal ang mga kombinasyon, bawal ang pagdidisenyo. Sa taglay niyang pagkamalikhain at pagiging malikot ang haraya, isinakatuparan ni Rajal ang mga naiisip na bagong disenyo para sa mga pusa.

Ang ganitong katangian ng mga batang tauhan—bayani, aktibo, kritikal, malikhain, natatangi—ang nakapagbibigay-kapangyarihan sa mga batang mambabasa. Bukod sa nagiging modelo ito sa mambabasa, pinatatatag nito ang tiwala ng bata sa sarili na may espasyo’t lakas siyang maiaambag sa lipunan; na hindi siya mananatiling nakatanaw at naghihintay sa gilid.

Panukalang Filipinong Estetika sa Panitikang Pambata

Sa ganitong diskusyon, mailalatag ko ang sariling panukala sa Filipinong estetika sa panitikang pambata.

Una, dapat ay isinulat ito para sa Filipinong mambabasa. Hindi lamang ito ang tinutukoy ni Isagani Cruz na “Filipinoness” na katumbas ng pinakamataas na antas sa bawat aspekto ng pagsulat at ng ilustrasyon. Higit pa, mas nakatuon ito sa hamon na: “To be truly Filipino, the text of children’s book must talk primarily to the Filipino child” (Cruz 1996, 14). Dapat itong tumugon at sumagka sa mga problemang kinakaharap ng kabataang Filipino (i.e., ang neokolonyalismo sa nilalaman ng mga aklat pambata, ang “misedukasyon” ng kabataan at gurong nagtuturo ng panitikan, at ang suliranin ng *cultural illiteracy* ng mga mag-aaral sa kasalukuyan). At dahil nga nilikha ito para sa mga Filipino, marapat na pumaloob ang pag-akda sa konteksto ng mga pangangailangan ng mga bata sa bansa.

Sa mga sinuring premyadong kathang pambata sa Palanca, kapansin-pansin ang sadyang paglalahok ng mga detalyeng kultural at katutubong kulay sa loob ng teksto. Tugon ito sa patakaran ng paligsahan na “may deal with any subject, provided it is directed principally to promote appreciation of Filipino literature or culture by children in the grade school level, ages 7-12.” Halimbawa nito ang pagtalakay sa hiwaga ng punong balete at ng tauhang kapre sa “Kulog” ni Yvette Tan; ang halos antropolohikal na detalye sa proseso ng paghahabi sa Cordillera sa “The Dream Weavers” ni Carla Pacis at “The Blanket” ni Maria Elena Paterno; ang pagbanggit sa mga pamilyar at natatanging Filipinong bagay gaya ng achara (na itinuring ng batang tauhan bilang “candy pancit”) at punong sampalok sa “What is Serendipity?” ni Twink Macaraig; ang pagtatampok sa pagkain, awiting-bayan, at ang larong sipa sa *Pan de Sal Saves the Day* ni Norma Olizon-Chikiamco; ang

pagtatampok sa siyokoy at ang paggamit ng etnoepikong disenyo at motif sa “Menggay’s Magical Chicken” ni Nikki Alfar; at ang pagtalakay sa kasaysayan at selebrasyon ng Masskara Festival ng Bacolod sa “Masks” ni Honoel Ibardolaza.

Hindi rin dapat limitado ang representasyon ng bata sa akda at ng presentasyon ng teksto sa hinihirayang mambabasa sa bata ng panggitnang-uri, elite, Tagalog, sentro, lungsod, urban, Katoliko, at mula sa Luzon. Dahil bagong larangan ito ng pagsusulat, may kakulangan pa rin sa aspektong ito ang pag-akda para sa mga bata.

Ikalawa, kailangang maging tunay na bayani at tauhan ang bata sa loob ng mga kathang pambata. Hindi dapat itampok ang bata bilang biktima ng kahirapan, kolonisasyon, o kawalang-pag-asa. Maaaring hamon ng bata ang mga nabanggit sa loob ng katha. Pero sa bandang huli’y maiigpawan nito ang mga pagsubok. At mabibigyan ng pag-asa ang batang mambabasa. Iyan sa pagkakaiba ng panitikang pambata sa panitikang pangmatanda na nagtatampok ng bata bilang tauhan. Tendensiya sa huling natukoy na kung gagamit ng bata, sila’y representasyon ng abang lipunan o bansa, larawan ng bansang ginahasa ng kolonisasyon o metapora ng isang bansang walang sibilisasyon, at kailangan ng patnubay ng mga mananakop.

Dagdag pa, ang mga batang tauhan sa akdang pambata (lalo na’t sa mga historikal na katha) ay hindi lamang simpleng tagamasid, tagatanaw, o tagatunghay sa mga pangyayari. Tendensiya rin na gawing tagapagsalaysay lamang (innocent omniscient) ang bata. Isang paraan para makuha ang kumpiyansa ng bata sa kaniyang manunulat ang isang uri ng pag-patronize sa kanila—magagawa nila ang eksperimento, matutuklasan nila ang lihim, mapagtatagumpayan nila ang mga banta ng halimaw at impakto, masasaliksik nila ang susi sa misteryo, at maiintindihan nila ang mga bugtong na nakapaloob sa pangungusap.

Walang limitasyon sa paksain ang maaaring talakayin ng kathang pambata. Ang kapangahasan sa pagsusulat ay magpapaunlad, bukod sa pupuwing, sa anyong ito. Ayon nga kay Stephen Donaldson sa aklat na *Wordsmiths of Wonder*, “Kailangan natin ng mga metapora ng salamangka at halimaw upang maintindihan ang kondisyon ng sangkatauhan.” Naisagawa na ito sa mga Europeong fairy tale. Matutunghayan rin ito sa mga kathang-bayan. Ang pagtatakda ng limitasyon ay isang uri na rin ng sensura. Saka, kailangin ding malaman ng bata na ang mundo’y hindi isang ideyal na parke na humahalimuyak ang mga bulaklak at nagpapatintero ang mga ibon. Dapat

nilang malaman na sa likod ng talahiban, naghihintay ang isang asong ulol na handa silang sagpangin. Layunin ng kathang pambata ang magbigay ng payo sa mga bata na ang talino at pag-iisip ang lulutas sa masasamang elemento sa kaniyang paligid. Ngunit, dapat tandaang para pa rin ito sa bata. Sila dapat ang pangunahing isinaalang-alang bago pa man harapin ang mga hamon ng pagkamalikhain.

Ikatlo, ang magandang akdang pambata ay umaawit (i.e., sa kasiningan; sa mga umaawit na pangungusap; sa polido, matipuno, at walang-inaaksayang talata; sa kapistahan ng mga pandama; sa pagsasalansan ng mga tunog at biswal na disenyo ng mga salita; sa mapagtimping emosyon; sa mga katawagang tila bugtong). Masusumpungan ang mahusay na paglalaro ng salita alang-alang sa estetikang aliw ng mga mababasa sa *Bru-ha-ha-ha-ha-ha*, *Bru-hi-hi-hi-hi-hi* at *Papel de Liha* ni Ompong Remigio. Sa dalawang aklat na ito, naipamalas niya ang posibilidad ng wika gamit ang tugma, pag-uulit, asonansiya't aliterasyon; naitanghal din niya ang yaman ng wikang Filipino sa pamamagitan ng mga onomatopeya. Tagumpay ng namamayaning formalismong pananaw sa panitikan kung natutupad ito sa iba pang lilikhaing akda. Ngunit ang batayan ng kagandahan ng katha para sa bata ay hindi lamang limitado sa pagkasining kundi sa panlipunang tungkulin nito na tinalakay sa panukala kong apat na antas ng pagsusulat para sa bata—ang dalansarili, ang dalanta, ang dalanlahi, at ang dalambayan.¹⁷

Ikaapat, dapat ay may isinusulong ang mga akdang pambata. Kailangang pumaloob ang panitikang pambata sa Pilipinas sa tradisyon at tunguhin ng panitikang Filipino sa pangkalahatan—ang pakikisangkot at ang pagsusulong—ito ma'y tungo sa pagmamahal sa bansa, pagpapatibay sa pagkabansa, nasyonalismo, pagkapantay-pantay sa proteksiyon at opurtunidad, kalayaang pangkasarian, at pangangalaga ng kalikasan.

Halimbawang aklat pambata na may isinusulong sa usaping pangkasarian ay ang *Barako, Baraking* (2011) ni Cindy L. Dizon-Gealogo na maaaring tugon at sagot sa sexista at misogynist na *Papel de Liha*. Nilalayan ng aklat na basagin ang pagkakahon sa mga lalaki bilang barako, tigas, at tanging ipinapakitang pagkalalaki ay pagtambay at pag-inom kasama ng barkada. Ibinabahagi ng batang tauhan ang kuwento ng kaniyang ama na naging house husband dahil sa pagiging OFW ng asawa—ang nag-aalaga ng anak, nagluluto, naglalaba, at nag-aayos ng tahanan. Sa simula, nahihiya pa ang kaniyang ama dahil sa maaaring sabihin o tukso ng mga barakong kapitbahay. Ito rin ang ipinagtataka ng batang tagapagsalaysay na nakamihasan na ang pagkakahon sa kasarian. Kaugnay din ng kuwentong ito ang *No Lipstick for*

Mother (2006) ni Grace D. Chong. Tinangka ring palayain sa aklat ang ina sa bitag ng pagkakahon at domestisidad. Tampok dito ang natatangi at bagong hanapbuhay na puwedeng pasukin ng isang ina: ang pagiging tricycle driver.

Nakikisangkot naman sa karapatang pambata ang aklat pambata gaya na lamang ng *Ang Apoy sa Samba* (2010) ni Ed Maranan na tumatalakay sa usaping agraryo sa lipunang Filipino. Tinalakay naman sa "The Blanket" ni Maria Elena Paterno ang silbi ng babae bilang tagapagpatuloy at tagapangalaga sa katutubong tradiyon (culture bearer) ng isang bayan. Sa una at hindi pa nalilinis (sanitized) na bersiyon ng "Nemo, Ang Batang Papel" ni Rene Villanueva, buong-tapang na ipinakita sa katha ang mga problemang panlipunang kinakaharap ng mga batang lansangan: child labor, kawalan ng edukasyon, pagkakalulong sa droga, labis na kahirapan, at ang pagbebenta ng sariling katawan. Nang malathala ito bilang picture book ng Adarna, nabura na ang maseselang usapin at tinalakay na lamang ang kahirapan, paggawa, at ang kawalan ng oportunidad sa pag-aaral. Maliwanag sa kasong ito na may sensitibong isinaalang-alang sa paglalathalang komersiyal at mainstream.

Walang puwang sa panitikang pambata sa Pilipinas ang mga akdang tila paglalaro lamang ng salita o ng haraya. Dapat ay hindi hungkag na aliwan ang isang akda. Sa katunayan, ang ganitong estetika at tunguhin ng panitikang pambata ay kahawig din ng mga bansang sinakop sa Africa at dumaan sa kolonyal na karanasan. May tunguhin at kilusan sa paglalathala sa mga bansang iyon na tugunan ang mga impluwensiyang Kanluranin. Dagdag pa, "Children's books should educate, that they should preserve folk culture, that they should help guarantee Africa's transition to a culture of the written word, that they should support African cultural identity" (sipi kay Lesnik-Oberstein 1996, 22).

Kaugnay ng nasabing panukala ang mga antas ng pagpapalaya sa pagkabata at panitikang pambata sa Pilipinas. Pangunahin na rito ang pagpapalaya ng bata sa mga panlipunang pamahiin para mapaunlad ang sining sa pagsusulat. Kasama rin dito ang paglaya sa hibo ng kolonisasyon ng panitikang pambata. Tinutukoy rito ang mga akdang lantarang nangangaral o didaktiko. Marami nang kritiko ang nasusulong sa ganitong tunguhin ng pagsulat, lalo na para sa mga bata. Isang halimbawa rito ang pagsusuri ni Isagani Cruz sa serye ng mga aklat na itinaguyod ng Christian Education and Communications ng United Methodist Church. Pinuri ng nasabing kritiko ang mga aklat dahil hindi ito nalunod sa peligro ng didaktismo, kahit pa proyektong panrelihiyon. Sang-ayon sa kritiko:

Isang bagay na nagustuhan ko sa serye ay ang hindi nito pagpipilit sa aral na panrelihiyon. Kahit na grupong Kristiyano ang naglathala ng mga libro'y nasa likod lamang o nasa ilalim ang pagsesermon tungkol sa Diyos. Hindi naman tinatalikuran ng mga may-akda ang kanilang misyon na himukin ang lahat na magdasal at magbalik sa Diyos, pero ginagawa nila ito hindi sa lantaranan o sapilitang paraan, kundi sa mas sopistikado at mas tahimik na paraan (Cruz 1996, 17).

Ganito rin ang lagom ni Karin Lesnik-Oberstein sa pananaw ng mga kritiko ukol sa isang aspekto ng kahusayan ng panitikan para sa bata:

To the children's literature critic the outstanding characteristic of 'children's literature' is that it is supposed to speak to the reading child through amusement and inherent appeal, and not through primarily didactic messages, which are described as being merely instructive, coercive. Intrusive, or dull to the reading child (Lesnik-Oberstein 1996, 23).

Kabilang din sa pagpapalaya sa bata ang makaigpaw sa labis na pagsandig sa pormula at sa komersiyalismo ng kanilang panitikan na maituturing na sakit o polusyon sa pag-akda. Hindi lamang dapat makulong ang produksiyon sa anyo ng picture book at mga tersera-klaseng uri ng mga kuwento ng pantasya.

At panghuli, marapat na magkaroon ng Filipinong sensibilidad ang pag-akda para sa mga bata. Tatlong aspekto ang sakop nito: (1) mga elementong pampanitikan, (2) karakterisasyon ng mga batang tauhan, at (3) distribusyon ng mga akda. Maiuugat lahat ng panukala sa pinakalantay na anyo ng pagsasalaysay sa ating lipunan: ang panitikang-bayan. Maraming estratehiya at retorika ng pagsasalaysay ang madudukal buhat sa tradisyong pasalita. Naihanay na ang mga ito bunga ng muling-sipat sa mga etnoepiko at sa tradisyong oral ng mga Manobo. Nakalikha na rin ng katalogo sa pagkabata ng mga bayani ng mga epikong-bayan sa bansa. Walang bahid ng kolonisasyon ang depiksiyon ng mga bata sa mga tekstong sinuri. Sa halip, mapagpalaya at makapangyarihang pananaw ang paglalarawan sa bata na dapat maging modelo ng mga modernong manunulat sa bansa kaugnay sa kanilang lilikhaing tauhan.

Sa pagsasalaysay ng panitikang-bayan, pasalita ang pagpapadaloy ng sining. Walang makahahadlang na teknolohiya sa paglilimbag at distribusyon para

hindi makarating sa makikinig/manonood/publiko ang mga salaysay. Sa kaso ng pag-akda sa Pilipinas, hindi lahat ng katha ay nararapat mailathala para mailahok sa pangkabuuang korpus ng panitikang pambata. Palibhasa, may nalilikhang pagbubukod ang politika sa paglalathala. Tunguhin nitong maging demokratiko ang distribusyon at malulunasan nito ang higit na pagsasantabi ng mga bata sa dehadong sektor ng lipunan. Sa isang palihang aking nilahukan, sa taguyod ng Amado V. Hernandez Resource Center, kolektibong napagkasunduan na para maging malawakan ang pagpapalaganap ng kathang pambata, hindi lamang palimbagan ang daluyan para makaabot sa higit na nakararami. Isang hadlang sa bata mula sa maralitang pamilya ang makabili ng mg aklat. Solusyon diyang ang iba pang midyum tulad ng dulang panradyo, puppet show, audiobook, malikhaing salaysayan o pagtatanghal sa mga bata.

MGA TALA

¹Para sa masusing pagtalakay sa paksaing crossover sa panitikang pambata, basahin ang aklat ni Sandra L. Beckett na *Crossover Fiction: Global and Historical Perspectives*, New York and London: Routledge, 2009.

²Dahil sa lantad na pangyayaring ito sa panlasa sa pagbabasa, nagkaroon ng bagong kategorya ang *Library Journal* sa talaan ng mahuhusay na aklat ng taon sa Estados Unidos—Best Books YA (Young Adult) Lit for Adults simula taong 2011. Basahin ang artikulo ni Angelina Benedetti sa <http://reviews.libraryjournal.com/2011/12/best-of/best-ya-for-adults/best-books-2011-ya-lit-for-adults/>.

³Halimbawa nito ang *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life* (1962) ni Philippe Aries, salin mula sa Pranses ni Robert Baldick. Ayon sa deskripsiyon ng nasabing aklat, ito ay tumatalakay sa konsepto, kasaysayan, at pag-unlad ng pagkabata at buhay pampamilya sa Kanluran mula Edad Medya (Middle Ages) hanggang modernong panahon. Idagdag pa ang *The Making of the Modern Child: Children's Literature and Childhood in the Late Eighteenth Century* (2003) ni Andrew O'Mally, New York and London: Routledge na nakatuon naman sa pagkabata at panitikang pambatang Great Britain. Malaking tulong rin ang artikulong "Concepts of Childhood: what we know and where we might go" ni Margaret L. King sa *Renaissance Quarterly* Vol. 60. No. 2, Summer 2007. Detalyado niyang tinalakay ang lawak, paksain, at nilalaman ng mga pag-aaral kaugnay sa pagkabata sa Europa.

⁴Para sa detalyadong pagtalakay ng mga kaso sa nasabing usapin, basahin ang "Mga Kuwento ng mga Batang Manggagawa" ni Amaryllis T. Torres, pambungad na lekturang binasa sa Ikatlong Pambansang Kumperensiya sa Panitikang Pambata, Pulungang Claro M. Recto, UP Diliman, noong Oktubre 14, 2011.

⁵ Pansinin ang programang pantelebisyon na *Goin' Bulilit* ng ABS-CBN na itinuturing na mga matatanda ang mga batang tauhan o performer. Sekswal ang turing sa mga batang babae sa programa. Maiuugnay ito sa kaso ni Jan-Jan ng dating *Willing-Willie* ng TV5 (episode noong March 12, 2011). Binatikos ng maraming manonood at binoykot ng mga advertiser ang nasabing programa dulot ng pagkunsinti ni Willie Revillame sa sexy dancing ng umiiyak na batang contestant. Nawala nang mahigit isang buwan sa ere ang programa at napalitan ng bagong-ngalang *Wil Time Bigtime*.

⁶ Kinilala ang kahusayan ng *Just Add Dirt* bilang isa sa kauna-unahang aklat pambata na ginawaran ng 1st National Children's Book Award sa taguyod ng Philippine Board on Books for Young People at National Book Development Board.

⁷ Mula ang citation sa blog ni Tarie Sabido na *Asia in the Heart, World on the Mind* <<http://asiaintheheart.blogspot.com/2010/10/author-interview-becky-bravo.html>>.

⁸ Nagawaran ng mga pangunahing premyo ang mga kathang ito ni Luis Gatmaitan. Karangalang-banggit sa PBBY noong 1999 ang *Pambihirang Buhok ni Racquel*. Unang Gantimpala sa Palanca noong 2001 ang *Sandosenang Sapatos* at Ikalawang Gantimpala naman noong 2000 ang *May Mga Lihim Kami ni Inggong*.

⁹ Una kong naengkuwentro ang terminong ito kay Roger Sutton, editor ng Horn Book, isang publikasyon ukol sa panitikang pambata at pangkabataan sa Estados Unidos. Nasa kaniyang panimula sa nasabing magasin (isyu noong Oktubre 6, 2011) ang pagtukoy sa mga nobelang pangkabataan tungkol sa "bampira, dystopia, fallen angel, o fantasy intrigue" bilang genre fatigue.

¹⁰ Kabilang ang aking mga unang aklat pambata sa Gintong Salakot sa mga nalathalang walang salin sa Ingles. Ilan sa mga ito ay ang *Bilog ang Buwan sa Tanghali, Baha!, Apat na Mata, Hilong Talilong, May Alaga Akong Butanding*, at *Ang Mahiwagang Kamiseta*. Udyok ng publisher na lagyan ng salin ang mga susunod kong aklat upang mas malayo ang marating nito, sa loob at labas man ng bansa.

¹¹ Sipi ang citation mula sa blog ni Tarie Sabido na *Asia in the Heart, World on the Mind* (<http://asiaintheheart.blogspot.com/2010/07/1st-philippine-national-childrens-book.html>).

¹² Ilan sa mga premyadong aklat ng Tahanan ay ang mga sumusunod: *Earthquake!* Ni Maria Elena Paterno (1994), *The Best of Lola Basyang: Timeless Tales for the Filipino Family* ni Severino Reyes at salin ni Gilda Cordero-Fernando (1997), *The Mats* ni Francisco Arcellana (1995), *Incredible Mysteries: Natural Wonders of the Philippines* ni Maria Elena Paterno (1996) *Why the Piña has a Hundred Eyes and other Classic Philippine Folk Tales about Fruits* ni Neni Sta. Romana-Cruz (1993), *The Brothers Wu and the Good-luck Eel: A Tale from the Philippine Islands* ni Fran Ng (2000), at *Once Upon a Time: Ten Tales by Hans Christian Andersen* ni Fran Ng (2001).

¹³ Ang dalawang nabanggit na aklat ng Adarna ay reissue ng akda ni Virgilio S. Almarion na binigyan ng bagong ilustrasyon nina Kora Dandan-Albano at Hubert Fucio.

¹⁴ Ang dalawang tinukoy na aklat ng Chikiting Books ay isinulat ni Eugene Y. Evasco. Sa unang aklat, si Evasco ang sumulat ng maikling artikulo kaugnay sa malikhaing

proseso at pananaliksik para sa akda. Ang ikalawa nama'y isinulat ni Mary Jane Rodriguez-Tatel na naglalayong magbigay ng karagdagang impormasyon kaugnay kay Jose Rizal na hindi natalakay sa katambal nitong kuwento.

¹⁵Ang mga paboritong tauhang ito ay ang mga sumusunod: 1. Santa Butsiki sa *Ang Unang Baboy sa Langit*, 2. Pilo sa *Pilong Patago-tago*, 3. Kas sa *Barumbadong Bus*, 4. Lola sa *Ang Pambihirang Buhok ni Lola*, 5. Raquel sa *Ang Pambihirang Buhok ni Raquel*, 6. Onyok sa *Ang Mahiyaing Manok*, 7. Pilandok, 8. Mariang Sinukuan, 9. Ampalaya sa *Ang Alamat ng Ampalaya*, 10. Laggam at Tipaklong, 11. Pagong at Matsing, 12. Filemon Mamon, 13. Emang Engkantada at ang Tatlong Haragan, 14. Pandakotyong, 15. Tiktaktok at Pikpakbum, 16. Peles sa *Ang Kamatis ni Peles*, 17. Rosamistica, 18. Mateo ng *Oh Mateo! Series*, 19. Duwende sa *Ang Parusa ng Duwende*, 20. Chenelyn, 21. Carancal, 22. Ibong Adarna, 23. Og Uhog, 24. Mariang Alimango, at 25. Juan Tamad.

¹⁶Ipinakilala ang 25 paboritong tauhang ito sa mga aklat pambata sa pagdiriwang ng National Children's Book Day noong Hulyo 21, 2008. Nagmula sa sarbey ng mga daan-daang mag-aaral sa pampublikong paaralan sa Pilipinas sa tulong ng Sa Aklat Sisikat Foundation (Padilla 2009).

¹⁷Basahin ang aking sanaysay na "Mga Saranggola sa Tag-ulan: Isang Pag-akda sa Pagkabata" nasa *The Palanca Hall of Fame Anthology*, Quezon City: Libro Amigo Publishers, 2010; pp. 161-182. Muli rin itong nasa sa aking koleksiyon ng mga sanaysay na *Mga Pilat sa Pilak: Mga Personal na Sanaysay* (UST Publishing House, 2011).

BIBLIOGRAPIYA

Mga Binanggit na Aklat Pambata

- Agustin, Nelson. *A for Adobo: An Alphabet Book of Filipino Food*. Makati: Tahanan Books for Young Readers, 2010. Print.
- Almario, Virgilio S. *Rosa Albina*. Guhit ni Kora Dandan-Albano. Quezon City: Adarna House, 2011.
- Almario, Virgilio S. *Si Hinlalaki*. Guhit ni Hubert B. Fucio. Quezon City: Adarna House, 2011.
- Antonio, Joaquim. *Ang Ampalaya sa Pinggan ni Peepo*. Guhit ni Pergylene Acuna. Quezon City: Lampara Publishing House, 2009. Print.
- Ang Gintong Habihan: Mga Kuwentong Premyado ng Palanca*. Makati: Tahanan Books for Young Readers, 1998. Print.
- Balmes, Adora C. *Ang Paglalakbay ni Butirik*. Guhit ni Kora Dandan-Albano. Mandaluyong: Hiyas Children's Collection, 1993. Print.

- Batnag, Aleli Dew. *Si Ching na Takot sa Dilim*. Guhit ni Paul Eric Roca. Quezon City: Adarna House, 1998. Print.
- Borrero, Susie R. Baclagon. *Salu-salo*. Guhit ni Ibarra Crisostomo. Quezon City: Lampara Publishing House, 2009. Print.
- Bravo, Becky. *Just Add Dirt*. Guhit ni Jason Moss. Quezon City: Adarna House, 2009. Print.
- Bravo, Becky. *The Cat Painter*. Guhit ni Mark Ramsel Salvatus III. Quezon City: Adarna House, 2006. Print.
- Chikiamco, Norma O. *Pan de Sal Saves the Day: a Filipino Children's Story*. Guhit ni Mark Salvatus. Tokyo: Tuttle Publishing, 2006. Print.
- Diaz de Rivera, Lina. *Here Comes the Rain*. Guhit ni Maria Bernadette Solina-Wolf. Quezon City: LG & M, 2011. Print.
- Dizon-Gealogo, Cindy L. *Barako, Baraking*. Guhit ni Archie Geotina. Quezon City: Southern Voices Printing Press, 2011. Print.
- Chong, Grace D. *No Lipstick for Mother*. Guhit ni Kora Dandan-Albano. Mandaluyong: OMF Literature, 2006. Print.
- Cruz, Gemma Guerrero. *Makisig: The Little Hero of Mactan*. Guhit ni Emilio D. Rodriguez. Makati: Pamana, 1964. Print.
- Evasco, Eugene Y. *Tag-araw ng mga Ibong Hilaga*. Guhit ni Jomike T. Tejido. Quezon City: LG & M, 2011. Print.
- _____. *Baha!* Guhit ni Frances Alcaraz. Quezon City: LG & M, 2005. Print.
- _____. *Rizaldy*. Guhit ni Yasmin Doctor. Quezon City: LG & M, 2011. Print.
- _____. *Si Isem sa Bayang Bawal Tumawa*. Guhit ni John D. Crisostomo. Quezon City: Lampara Publishing House, 2003. Print.
- _____. *Bilog ang Buwan sa Tanghali*. Guhit ni Paolo Lim. Quezon City: LG & M, 2005. Print.
- _____. *Ang Mahiwagang Kamiseta*. Guhit ni Ghani Madueno. Quezon City: LG & M, 2009. Print.
- Garcia, Annette Flores. *Tiger on the Wall*. Guhit ni Joanne de Leon. Quezon City: Adarna Book Services, 1997. Print.
- Gatmaitan, Luis P. *Si Duglit, Ang Dugong Makulit*. Guhit ng Raketshop. Mandaluyong: Hiyas Children's Collection, 1995. Print.

- _____. *Sandosenang Sapatos*. Guhit ni Beth Parrocha-Doctolero. Mandaluyong: Hiyas Children's Collection, 2002. Print.
- _____. *Ang Pambihirang Buhok ni Raquel*. Guhit ni Beth Parrocha-Doctolero. Quezon City: Adarna House, 2002. Print.
- _____. *May Mga Lihim Kami ni Inggong*. Guhit ni Beth Parrocha-Doctolero. Mandaluyong: Hiyas Children's Collection, 2001. Print.
- Golden Loom: Palanca Prize Winners for Children*. Makati: Tahanan Books for Young Readers, 1997. Print.
- Javellana, Rene B. *Cinco de Noviembre: A Historical Tale Based on the Events of November 5, 1898 in the Towns of Negros Occidental*. Guhit nina Felix Mago-Miguel at Jason Moss. Bacolod City: Negros Museum, 2000. Print.
- Llanera, Agay C. *Song of the Ifugao*. Mga Larawan ni Jaime M. Unson. Manila: Museo Pambata Foundation, Inc., 2010. Print.
- Malabed, Liwliwa. *Palleto of Dreams*. Mga Larawan ni Jaime M. Unson. Manila: Museo Pambata Foundation, Inc., 2010. Print.
- Maranan, Ed. *The Google Song & Other Rhymes for Our Times*. Manila: Anvil Publishing, Inc., 2012. Print.
- _____. *Ang Apoy sa Samba*. Guhit ni Marlon Perez. Quezon City: C & E Publishing, Inc., 2010. Print.
- Olarita, Mary M. *Jamin: Ang Batang Manggagawa*. Guhit ni Vernald Magpusao. Quezon City: Amado V. Hernandez Resource Center, 2001. Print.
- Oris, Glenda C. *A Reader's Story*. Mga Larawan ni Jaime M. Unson. Manila: Museo Pambata Foundation, Inc., 2010. Print.
- Pacis, Carla M. *Mayroon Akong Alagang Puno*. Guhit ni Mariano Ching. Quezon City: Adarna Book Services, Inc, 1998. Print.
- _____. *There's a Snake in the House*. Guhit ni Jo Anne A. Bereber. Quezon City: Adarna Book Services, Inc, 1996. Print.
- Papa, May Tobias. *Araw sa Palengke*. Guhit ni Isabel Roxas. Quezon City: Adarna House, 2008. Print.
- Patindol, Jeanette C. *Tight Times*. Guhit ni Sergio T. Bumatay III. Quezon City: Adarna House, 2007. Print.
- Remigio, Ompong. *Papel de Liha*. Guhit ni Beth Parrocha-Doctolero. Quezon City: Adarna House, 1998. Print.
- Remigio, Ma. *Corazon. Bru-ha-ha-ha-ha...Bru-hi-hi-hi-hi-hi*. Guhit ni Roland Mechael Ilagan. Quezon City: Adarna House, 1995. Print.

- Rivera, Augie D. *Alamat ng Ampalaya*. Guhit ni Kora D. Albano. Quezon City: Adarna House, 1995.
- San Miguel, Centeno. *Klasmeyt*. Guhit ni Paul Eric Roca. Quezon City: Adarna Book Services, 1999.
- Soliven, Marivi V. *Chun*. Guhit ni Bernard L. Fernando. Makati: Bookmark, 1992. Print.
- Tejido, Jomike. *Tagu-Taguan: A Counting Book in Filipino*. Makati: Tahanan Books for Young Readers, 2009. Print.
- Tiongson, Perpi Alipon. *Hands That Bridge*. Mga Larawan ni Jaime M. Unson. Manila: Museo Pambata Foundation, Inc., 2010. Print.
- Villanueva, Rene O. *Ang Unang Baboy sa Langit*. Guhit ni Ibarra C. Crisostomo. Mandaluyong: Cacho Publishing House, 1990. Print.
- _____. *Nemo, Ang Batang Papel*. Guhit ni Haru H. Sabijon. Quezon City: Adarna Book Services, 1994. Print.
- _____. *Dagat sa Kama ni Troy*. Guhit ni Nap B. Dumo. Mandaluyong: Cacho Publishing House, 1996. Print.
- _____. *Gustoko ng Pansit Ngayon*. Guhit ni Joseph Paul David. Mandaluyong: Cacho Publishing House, 1996. Print.
- _____. *Nagsasabi na si Patpat*. Guhit ni Liza A. Flores. Mandaluyong: Cacho Publishing House, 1995. Print.
- Vizcarra, Natasha. *Ang Itim na Kuting*. Guhit ni Ferdinand Guevarra. Quezon City: Adarna House, 1996.
- _____. *Ang Pintor ni Garu*. Guhit ni Jomike Tejido. Quezon City: Lampara Publishing House, 2009.
- Yu, Rose Torres. *Ang Hardinerong Tipaklong*. Guhit ni Jomike Tejido. Quezon City: LG & M, 2007. Print.

Mga Tekstong Sinangguni

- Abubakar, Nadira A. *Ang Paghiraya at Pagkatha sa mga Muslim sa Piang: The Moro Jungle Boy (1917)* ni Florence Partello Stuart. Undergraduate tesis. University of the Philippines Diliman, 2010.
- Almario, Virgilio S. et.al. (ed.) *Bumasa at Lumaya: A Sourcebook on Children's Literature in the Philippines*. Pasig: Anvil Publishing, Inc., 1994. Print.
- Antonio, Lilia F. "Ang Bata sa Lipunang Filipino." Di nalathalang antolohiya ng maikling kathang Tagalog. University of the Philippines Diliman, 1980.

- Beckett, Sandra L. *Crossover Fiction: Global and Historical Perspectives*. New York and London: Routledge, 2009. Print.
- Coats, Karen. "Conventions of children's literature—then and now," *Style*. Fall 2001. Print.
- Cruz, Isagani R. "On the Writing of Children's Books," *The Philippine Starweek*. Volume X, No. 14; 19 Mayo 1996, p. 14. Print.
- dela Cruz, Rolando S. "Kailangang magsimulang muli ang mga akdang pambata sa suliranin ng pagkabansa: Ang pulitika ng literaturang pambata," nasa *Kultura* (Vol. 6, No. 2; 1993), pp. 4-12. Print.
- Diaz-de Rivera, Lina B. *Literature-Based Reading Programs*. Quezon City: University of the Philippines Open University, 1997.
- Evasco, Eugene Y. at Will P. Ortiz. *Palihan: Hikayat sa Panitikan at Malikhaing Pagsulat*. Quezon City: C & E Publishing, 2008. Print.
- Gupta, Vijaya. *Children's Literature and Reading Habit*. New Delhi: Deep & Deep Publications, 1997. Print.
- Fernandez, Albina Peczon. "Pulitikal Ekonomi ng Literaturang Pambata sa Pilipinas," nasa *Lagda* (Hulyo 1993), pp. 43-58. Print.
- Hourihan, Margery. *Deconstructing the Hero: Literary Theory and Children's Literature*. London and New York: Routledge, 1997. Print.
- King, Margaret L. "Concepts of Childhood: what we know and where we might go," *Renaissance Quarterly* Vol. 60. No. 2, Summer 2007. Print.
- Lesnik-Oberstein, Karin. "Defining Children's Literature and Childhood," *International Companion Encyclopedia of Children's Literature* ni Peter Hunt (ed.), London at New York: Routledge, 1996. Print.
- Lewis, C.S. *Of Other Worlds: Essays and Stories*. Pinamatnugutan ni Walter Hooper, New York: Harcourt Brace & World, Inc., 1966. Print.
- Lewis, C.S. *The Lion, The Witch and the Wardrobe*. New York: Harper Collins Publisher, 2000. Print.
- Lim, Ronald S. "Child Heroes" *Manila Bulletin*, June 11, 2010. <http://www.mb.com.ph/articles/261529/child-heroes>.
- Luczon, Tristan Albert L. *Ang Mga Adhikain ni Camilo Osias at ang Kolonisasyon ng mga Pilipino* sa The Philippine Reader Series. Undergraduate tesis. University of the Philippines Diliman, 2010.
- Lurie, Alison. *Don't Tell the Grown-Ups: The Subversive Power of Children's Literature*. Boston: Little, Brown and Company, 1990. Print.

- Netzorg, Morton J. *Backward, Turn Backward: A Study of Books for Children in the Philippines: 1866 to 1945*. Quezon City: National Book Store, Inc., 1985. Print.
- Nikolajeva, Maria. "Word and Picture" nasa *Teaching Children's Fiction* ni Charles Butler (ed.). New York: Palgrave Macmillan. Print.
- Padilla, Portia. "Experiencing Magic: A Psycho-educational Look at the Best-Loved Filipino Children's Book Characters." *The RAP Journal* Vol. XXXII, Nov. 2009. Print.
- Paterson, Katherine. "Library Address," talumpating binigkas sa pagtanggap ng Astrid Lindgren Memorial Award, 2006.
- Santiago, Carmen Enrile. "The Child," in *Being Filipino* ni Gilda Cordero-Fernando (ed.), Quezon City: GCF Books, 1987. Print.
- Shavit, Zohar. *Poetics of Children's Literature*. Athens at Georgia: University of Georgia Press, 1986. Print.
- Tatar, Maria (ed.) *The Annotated Classic Fairy Tales*. New York at London: W.W. Norton & Company, 2002. Print.
- Torres, Amaryllis T. "Mga Kuwento ng Batang Manggagawa," pambungad na lekturang binasa sa Ikatlong Pambansang Kumperensiya sa Panitikang Pambata noong ika-14 ng Oktubre, 2011 sa Pulungang Claro M. Recto, UP Diliman.